

ISSN 0235-9146

5 / 2 0 0 4
HARIDUS

<http://haridus.opleht.ee>

Muuseumipedagoogika / Integratsioon / Mõisakool

TARTU LINNAMUSEUM Tartu City Museum

Töövihikud "Dorpat", "Jurjev", "Tartu"

Tartu Linnamuuseumil on koostöös filiaalidega (Tartu 19. sajandi linnakodaniku muuseum ja KGB kongide muuseum) valminud kolm venekeelset töövihikut 18., 19. ja 20. sajandi Tartu linna ajaloost (PHARE eesti keele õppe programm).

Töövihikud annavad ülevaate Tartu olulisematest sündmustest ja inimestest. Tekste täiendavad ülesanded, tabelid ja illustratsioonid. Vihiku täitmisele eelneb eestikeelne muuseumitund.

Ekskursioon või muuseumitund 60 kr/kesk
Võõrkeelne ekskursioon 120 kr/kesk
Rollimäng Tartu rahu teemal - tasuta
Muuseumipilet koolilõpplastele 5 krooni
Info tel. 7 461 913
E-post: kaari.slemer@tartu.ee

Muuseumitunnid ja rollimäng

Kultuurikihi maalimine (nooremale koolile)
Keskaegne Tartu (põhikoolile)
Tartu Liivi sõjast Põhjasõjani (põhi- ja keskkoolile)
Tartu 18. sajandi (põhi- ja keskkoolile)
Rollimäng Tartu rahu teemal (keskkoolile)

Juturetki läbi ajaloolise Tartu nooremale koolile

Ekskursioon muuseumis või linnas koos Tartu-ainelise muinasjutu või legendiga

Ringkäik raekoja platsil
Linnamuuseumi lossimuinasjutt
Kassitoome targa kassi muinasjutt
Emajõe kallias ja sillad. Emajõe muinasjutt
Tähetorn ja linn. Tähistava muinasjutt
Naistekliinik ja sünnimuinasjutt
Toomemägi. Vapraste laste muinasjutt
Barclay plats. Väikese Andrese mälestused
Ülikool ja Rootsi kuningas
Raudteejaam ja võluvaibajutt
Inglisid ja Kuradisid

Tartu Linnamuuseumi ajalooklubi

Eesmärk on harida noori, kes soovivad rohkem teada Tartu ja kogu Eesti ajaloost.

Info: dain-tom.tonsing@katarina.ee

A. H. Tammsaare muuseum
Koidula 12a, tel 601 3111, 601 3232.

E. Vilde muuseum

Roheline Aas 3, tel 601 3181.

Avatud K–E kl 12–19.

Kodulehekülj www.vilde.tammsaare.ee;
e-post vilde@solo.ee, atammsaare@solo.ee

Tulge muuseumisse!

Parim viis, kuidas õpetaja saab õpilasi panna huvituma kirjandusest, on tuua nad muuseumisse. Seal saavad nad astuda samadesse jälgedesse, kus kunagi puutus põrandalaudu Tammsaare või Vilde toatuhvel! Näha klassikutele kuulunud asju: Vilde rännukohvreid, Tammsaare sullepead jms. Lisaks võib Tammsaare muuseumis ette tellimisel vaadata Peep Puksi õppefilmi "A. H. Tammsaare", Vilde muuseumis aga Rein Raamatu videofilmi "Eduard Vilde elu karikatuuris". Saab tutvuda ka kirjanike teoste ekraniseeringutega ("Kõrboja peremees", "Mäeküla piimamees" jt) ning kuulata helilindistusi.

Koolidele korraldatakse praktilisi muuseumitunde, ekskursioone saadab giid. Vilde muuseum korraldab ka ekskursioone Vilde lapsepõlvkodusse Muugal.

Saab ka mugavamalt!

Telli Õpetajate Leht koju 165 krooni eest terveks aastaks!

Üliodav

Kui oled õpetajate toas või raamatukogus Õpetajate Lehe lugemise järjekorras ootamisest väsinud, siis praegu on parim aeg tellida leht endale koju – nüüd saab Õpetajate Lehe terveks aastaks vaid 15 krooni eest kuus!

Mängureglid

Õpetajate Lehe saavad nõnda soodsalt tellida kolm ja rohkem lugejat korraga, kes täidavad kampaania tellimisankedi ja faksivad selle numbrile 644 4617 või saadavad oma andmed e-kirjaga aadressil tellimus@perioodika.ee. Samuti saab ankeedi täita internetis Õpetajate Lehe kodulehel <http://www.opleht.ee>. Vajadusel küsige ankeeti lehetoimetusest tel 644 0587!

Võrdsed võimalused

Kui olete Õpetajate Lehe juba varem endale koju tellinud, jääb võimalus lehetellimust praeguse soodsa hinnaga pikendada. Selleks märkige ankeedis lahtrisse "Tellimuse algus" oma kehtiva tellimuse lõppkuupäev ning Teie kehtivat tellimust pikendatakse aasta võrra.

Mitu tellimust – üks arve

Rühmatellimuse kohta esitame ühe koonddarve, mis tuleb näidatud kontole tasuda korraga täissummas. Nõnda jääb lugejate omavaheline arveldamine tellijate eneste õule ning lehte on mugav ka näiteks sõbrale kingituseks tellida. Seetõttu palume ankeedile kindlasti märkida tellijate esindaja, kellele arve saata.

Enne 31. maid lehe tellinud gruppide vahel loositakse välja **kahepäevane reis kolmele inimesele Helsingisse koos Heureka teaduspargi külastamisega!** Auhinna on välja pannud reisibüroo Cassandra.

Lisaks saavad kolme grupi kõik tellijad omal valikul Perioodika kahe väljaande (Akadeemia, Hariduse, Keele ja Kirjanduse, Loomingu, Teater.Muusika.Kino, Tähekeste või Vikerkaare) tasuta aastatellimuse.

Telli endale ja sõbrale Õpetajate Leht, võida reis ja loe kultuuriajakirju!

SUURIM VALIK TOOLE TOOLIPARADIISIST

TOOLIPARADIIS ON ESTI KOOLIJUHTIDE ÜHENDUSE PEASPONSOR

**PAKKUMISED KEHTIVAD KUNI
JAANIPÄEVANI ...**

SÖÖKLATOOL 1011

Metallist must karkass
Kunstnahk või tekstiilkate

Meie firma müüb kliendisõbralikku mööblit kontorite, õppeasutuste, ja töökohtade sisustamiseks. Suudame Teile pakkuda praktilist ning käepärast mööblit, et Teie töö sujuks ladusalt ning kontoris oleks mugav ja käepärane töötada.

**pingid
kontorimööbel
raamatukogumööbel
sööklamööbel jne.**

PRESTIGE GTS

Toote kõrgus 114/96
Jala kõrgus 55/42
Laius küljelt 43
Laius eest 43

Reguleeritav istme ja seljatoe kõrgus.

LUIS

Reguleeritav istme kõrgus.

PARIM TOOL ARVUTIKLASSI

REGAL RING BASE

Toote kõrgus 113/81
Jala kõrgus 80/50
Laius küljelt 45
Laius eest 38

Reguleeritav istme ja seljatoe kõrgus.

PANCHO

Reguleeritav istme ja seljatoe kõrgus.

MANAGER KD

Toote kõrgus 118/109
Jala kõrgus 55/46
Laius küljelt 49
Laius eest 52

Reguleeritav istme kõrgus.
Kliikmehanism
Kaetakse kas naturaalnahaga või ekonahaga

ISO MUST

Toote kõrgus 82
Jala kõrgus 50
Laius küljelt 40
Laius eest 47

ESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

Tartu	Vaksali 7	tel. 7 343 912	faks. 7 343 911
Tallinn	Kadaka tee 70c	tel. 60 88 400	faks. 60 88 400
Pärnu	Jannseni 26/28	44 64 246	

KOOLIMÖÖBEL TOOLIPARADIISIST

TOOLIPARADIIS ON EESTI KOOLIJUHTIDE ÜHENDUSE PEASPONSOR

**PAKKUMISED KEHTIVAD KUNI
JAANIPÄEVANI ...**

KIIRUSTA !

Lähtume põhimõttest, et miski pole võimatu. Naudime väljakutseid, sest seni ületamatutena tundunud probleemide lahendamine muudab efektiivsemaks meie klientide töö ning toob tähelepanu ka meile.

REGULEERITAV koolilaud

Eripakkumine **827.-** (Tavahind 1100.-)

KAHEKOHALINE koolilaud

Eripakkumine **744.-** (Tavahind 990.-)

REGULEERITAV koolitool

Eripakkumine **421.-** (Tavahind 560.-)

KOOLITOO 01

Eripakkumine **360.-** (Tavahind 410.)

Iso vineer ja pink pehme kattega

K O O S T Ö Ö S P E I T U B J Ö U D

Tartu	Vaksali 7	tel. 7 343 912	faks. 7 343 911
Tallinn	Kadaka tee 70c	tel. 60 88 400	faks. 60 88 400
Pärnu	Jannseni 26/28	tel. 44 64 246	

EKJÜ

Sisukord

MUSEUMIPEDAGOOGIKA

- 6 Muuseum – kooli koostööpartner**
Virve Tuubel
- 10 Muuseumipedagoogika Eesti Kunstimuuseumis**
Anu Purre
- 14 Kultuuriloost, kodu-uurijatest ja noorgiididest**
Ene Luka

INTEGRATSIOON

- 18 Eesti integratsiooniprobleemid ja Euroopa Liit**
Akseel Kirch

AJALUGU

- 21 Kool keset küla**
Kalev Kalkun
- 28 Täna 100 aastat tagasi**
Heino Rannap
- 30 Henriku motiividel**
Enn Tarvel
- 32 Väike märgiatlas**
Karl Kello

Seinamaalingu detail Olde Hansa keskaja kooli *wärkstoast*. Vasakul leheküljel "Tulnukas" Energeetikamuuseumi ekspositsioonist – huvi ja elamust peaksid pakkuma lastele mõlemad.

Saateks

Muuseumipedagoogika on suuresti elamuspedagoogika, sedastati Saksa muuseumipedagoogide konverentsil Bonnis, okt 2003. Seal räägiti muuseumist kui tunnetusest ja nn avastamise areaalidest, käsitletavat pedagoogilised esemed ja teemad planeeritakse püsiekspositsiooni. Valvurite asemel ilmuvad muuseumi teejuhikud, kelle esmane töö on suhelda inimestega. Muuseum peab julgustama olema loominguline, see ehitatakse üles isiklikule avastusele, rõhuasetus pööratakse individuaalse tähenduse leidmisele, emotsionaalsele reaktsioonile, kirjutab museoloog Mariann Raisma (Muuseum 2003, 2).

Toota elamusi

Õppimine elamusmaailmas näibki muutuvat üha aktuaalsemaks. Elamuse tootmine on järjest olulisem. Õppides meelelahutuse kaudu, omandatakse ühtlasi tarbimisharjumusi. Elamusele rõhuvad vaba aja keskused, teemapargid, loomaaiad, *disneyland*'id ja tivolid, kaubamajad ja ostukeskused. Elamust pakkudes hoitakse klienti kinni. Küsimus on, kuidas muuta muuseumikülastust elamuslikuks, pakkumata sellega üle. Elamuse tingimatu eelistamine ähvardab muuta tõsise muuseumi lapsemeelseks meelelahutuspaigaks, mille ilminguid võibki täheldada näiteks kapitaalremondijärgses Soome Rahvusmuuseumis. Muuseum peab siiski suutma pakkuda midagi neilegi, kes osalevad elukestva õppe protsessis täies mahus.

Muuseumipedagoogi vastutus mitteformaalse õppe vahendajana on suur. Kui kooliõpetajal on aega kujundada lapses huvi 12 aastat, siis muuseumipedagoog peab tulema toime tunnipaariga. See ainus kord muuseumis käia võib saatuslikult mõjutada lapse hilisemaid valikuid, tõdeb TÜ Kunstimuuseumi koguhoidja-pedagoog Külli Valk (Muuseum 2003, 2). Muuseumikeskkond inspireerib last, vabastab vaimsest blokeeringust, äratav uudishimu, mis on vabatahtliku õppe alus. Muuseumiõppe soodustab laste mõttemaailma arengut. Villem Raam on öelnud, et inimene näeb üksnes seda, mida ta teab. Muuseum pakub võimalust näha ja teada saada.

Teeme ise muuseumi

Isetegemine, nn käed-külge-suund on muuseumipedagoogika tähtis osa. Koolimuuseumide rajamine algas uuesti nõukogude ajal ega kasvanud iga kord sugugi välja vaid nn lahingukuulsuse tubadest. Vahel otse vastupidi – keelduti tegemast lahingukuulsuse tuba, kuid loodi selle asemel täiesti tõsiselt võetav muuseum nagu näiteks 54. keskkoolis Mustamäel (praegune Tallinna Saksa Gümnaasium) ajalooõpetaja Luise Öuna eestvõttel.

Nüüd kaotavad koolimuuseumid ja ajalooringid oma tähendust, nende aeg hakkab otsa saama. Kool õpetab elus läbi lööma. Õpetada õppima, õpetada mõtlema jääb justkui kõrvaliseks. Juba

räägitakse, et põhiküsimus ei peaks olema, milliseid teadmisi laps koolist saab, vaid milliseks inimeseks ta kujuneb, milliseid üldnimikke kvaliteete endas arendab – emotsionaalses, sotsiaalses, füüsilises, eetilises, esteetilises mõttes. Seniks siiski, kuni inimest on põhjust pidada *Homo sapiens sapiens*'i alamliiki kuuluvaks, aga mitte lihtsalt imetajate klassi esindajaks, ei saa teadmisi kuidagi pidada kõrvaliseks. Mis mõtlemise arendamisest saab (fakti)teadmisteta juttu olla? Mõtlev inimene on loomuldasena emotsionaalne, sotsiaalne, eetiline, esteetiline. Waldorf-kooli nimetavad ka lapsed ise vahel juba sanatooriumiks.

Lühiühendusest

Alternatiivharidusvõimaluste ülesleidmisel lasub vastutus suuresti lapsel endal. Igal inimesel on oma tee ja ise peab ta selle ka läbi käima. Tõsiselt veab muidugi neil, kes saavad seda teha asjatundliku suunaja juhatusel. Keegi ei või teada, kus tekib lühiühendus, mille sädemest saab alguse lapse kujunemine haritud inimeseks. On selleks avastuslik leid raamatukogus, ahaa-elamus muuseumis, pingsat mõttetööd pakkuv dokfilm, mõisakooli aegruum, kus pääseb vallale tõeline muuseumipedagoogika?

Karl Kello

Hariduse toimetaja

Virve Tuubel: "Muuseumi ülesanne on õpetada ja kasvatada. Muuseum peab vaatama väljapoole – olema nähtav, seletav ja hariv."

Muuseum – kooli koostööpartner

Virve Tuubel

Giid-metoodik, M.A., Eesti Rahva Muuseum
Eesti Muuseumiühingu juhatuse liige, muuseumide haridusliku töö koordinaator

Eestis on ligi 250 muuseumi ja ca 20 ametikohaga muuseumipedagoogi, peamiselt keskmuseumides. Diskussioon muuseumiõppe rollist Eesti hariduselus on vajalik ja aktuaalne.

Kogu Euroopa on ühtekokku üks suur muuseum. Iga ehitis, iga põld, jõgi ja raudtee sisaldab vihjeid minevikule, kui ainult vaatajal on vajalik teave selle kohta, mida ta näeb. Tavamuuseumi peaülesanne on aidata inimesel mõista seda suurt muuseumi, on kirjutanud Briti museoloog Kenneth Hudson. Muuseumid õigustavad ennast siis, kui nad vaatavad väljapoole, mitte sissepoole.

Muuseumi roll õppetöö alternatiivsete võimaluste pakkujana suureneb kogu maailmas. Eesti riiklik õppekava, riiklik integratsiooniprogramm ja elukestva õppe toetamisele suunatud kompleks-

programmid ei käsitte küll otseselt muuseumide hariduslikku osa, kuid see on aimatav. Kuivõrd haridus põhineb ühtsetel, loodus-, tehnika-, sotsiaal- ja humanitaarteadusi hõlmavatel teadmistel ning kultuuride ja väärtuste pluralismil, mida kannab kultuuritraditsioon ja väärtuste süsteem ("Õppiv Eesti"), ei saa muuseumi osa selle saavutamisel kuidagi alahinnata. Paljast valmisolekust aga ei piisa. Muuseumid vajavad hariduse uuendamise protsessidele vastavaid haridusprogramme, mis toetavad formaalõpet ja pakuvad võimalusi muukeelsete inimeste kultuuri- ja keeleõppeks.

Muuseumipedagoogika

Muuseum kogub, säilitab, süstematiseerib, uurib ning tutvustab kultuuri- ja loodusväärtusi. Seega on hariduskasvatustlik töö muuseumides alati olnud tähtsal kohal, kuid sisuline aspekt aja jooksul muutunud. Ühelt poolt on kasvanud hariva rolli tähtsus, teisalt on oluliselt avardunud ka muuseumide võimused selle realiseerimiseks.

Tänapäeval käsitletakse muuseumis tehtavat pedagoogilist tööd haridussüsteemi lahutamatu osana. Formaalne haridus toimib korrapäraselt, õpilaste iga-

päevane tegevus on kohustuslik ja aineprogrammide alusel pikaajaliselt planeeritud. Muuseumide tegevus, mida nimetatakse ka mitteformaalseks hariduskanaliks, toimib oluliselt teistes tingimustes – õpitakse spontaanselt ja valdavalt muuseumikeskkonnas. Samas saab muuseumiõpetuses eristada kaht tasandit: formaalne tasand – muuseumiõpetus liitub selgesti väljastpoolt määratletud eesmärkidega, eelkõige koolide õppekavadega; ja mitteformaalne tasand – muuseumi üldised õppe- ja kasvatusülesanded. Muuseumist saadav haridus on mitmekülgne, hõlmab eri koolidistsipliine, integreerib neid, kasvatab külastajat ja pakub samas vaba aja veetmise võimalusi.

Mitteformaalse hariduse tõhustamiseks kasutavad muuseumid paljusid võimalusi, koostatakse spetsiaalseid õppeprogramme ja -vahendeid. Saadud kogemuste analüüsi ja üldistamise protsessis sai 20. sajandil alguse uus teadussuund – muuseumipedagoogika, mis asub museoloogia ja pedagoogika piirimaal. Muuseumipedagoogika tähendab nn museoloogiliste õpetus- ja kasvatusaotluste suunitletud elluviimist, tegeldes inimese arendamise ja kasvatamisega muuseumis, teaduslikkuse ja meetodid selleks tagab muuseumidaktika (15, lk 117). Muuseumipedagoogika kui piirteadus uurib muuseumikommunikatsiooni vorme, museaalidega seotud teadmiste edastamist, muuseumipedagoogide tegevusega seotud põhiküsimusi, sh meetodikat ja abimaterjale (12, lk 272; 16, lk 87–88; 5, lk 229).

Muuseumipedagoogi rollist

Vajaduse muuseumipedagoogi järele on tinginud kasvav töö avalikkusega. Muuseumipedagoogi kohti hakati aktiivsemalt looma 1970. aastatel. Külastajatega tegelevad ka teised muuseumitöötajad, juhatajad ja teadustöötajad, sest igas muuseumis pole õpetajat. Muuseumipedagoogi tööülesanded erinevad muuseumi, sõltuvalt vajadustest, kogude suurusest, näituste mahust, õppe-ruumi olemasolust, lastega tegelevate kaastöötajate hulgast, muuseumi struktuurist ja külastajatest. See valdkond nõuab valmidust ja koolitust. Muuseumipedagoogil peavad olema muuseumitöö kogemus ning erialased ja pedagoogilised teadmised, enamasti on ta õppi-

nud mingit muud muuseumi spetsiifikaaga seonduvat eriala (etnoloogia, ajalugu, geograafia, bioloogia, kirjanduslugu, kunstilugu) ja täiendanud ennast pedagoogikas – või vastupidi (6, lk 65).

Kuna õpitakse museaalide kaudu, on muuseumipedagoogi ülesanne neid interpreteerida. Museaal asub küll pidevalt fookuses, kuid pole primaarne. Esemel on iga inimese silmis eri tähendus, sellega seostub erinevaid kogemusi. Näituse kuraator loob oma kogemustele toetudes loo või tunde esemest, külastajale edastab selle muuseumipedagoog. Esmane museaali näitel edastatav teadmine puudub endisaega, loodust, mingit spetsiifilist valdkonda vms (11, lk 876).

Maailmakogemusest

Huvitav on jälgida muuseumide haridustegevust viimaste aastasade jooksul, tõusud ja langused kaasnevad muutustega ühiskonna arengus. Üks esimesi rahva harimiseks avatud muuseumi oli Pariisis Louvre, 1793. See kujunes paljudele tavakodanikele kunsti õppimise ning ka vaba aja veetmise kohaks. Muuseumi võis minna iga huviline, anti välja katalooge, väliskülaliste tarbeks tõlgiti tekste, muuseumi nimetati kõigile avatud õpikohaks. Muuseumide ja koolide koostööst leiab andmeid 19. sajandist, põhiliselt toimus see üksikute entusiastide algatusel. Üks neist oli Liverpooli kooliinspektor Henry Higgins, kes tähtsustas eseme kaudu õppimist: museaal on fakti illustratsioon ja abivahend kogemuse kaudu õppimiseks (4, lk 172).

19. sajandi keskpaigast saab eristada muuseumi, mis loodi eelkõige harivatel ja hariduse ajaloo jäädvustamise eesmärkidel, s.o õppemuuseum. 1845. a avati õppemuuseum Ontarios, 20. sajandi alguses oli neid juba ligi sada. 20. sajandit võibki pidada muuseumide ajastuks, näiteks Venemaal loodi aastatel 1918–1923 umbes 250 muuseumi. Lisaks eri- ja õppemuuseumidele tehti lapsepõlve- ja lastemuuseumi. Lapsepõlve muuseum dokumenteerib lapsepõlve ja kõike sellega seonduvat. Samaaegselt hakati laste õpetamiseks rajama eraldi lastemuuseumi, esimene USA-s Brooklynis 1898, seejärel Bostonis 1914, Detroitis 1917, Indianapolises 1925. 20. sajandi lõpuks oli neid juba 160 (10, lk 478–490).

Muuseumide rolli laienemisega seotud hariduslikku elavnemist võib märgata 1930.–1940. aastatel. Oluline edasimineku toimus pärast Rahvusvahelise Muuseumide Nõukogu (ICOM) loomist 1946. Sagenesid muuseumitöötajate kontaktid, hakkasid ilmuma erialajakirjad, määratleti mõistete *muuseumipedagoogika* ja *-didaktika* sisu. ICOM-i juurde loodud haridus- ja kultuuritöö nõukogu CECA eesmärgiks sai muuseumihariduslike ideede levitamine, muuseumipedagoogide esindamine teistes organisatsioonides, muuseumipedagoogi kutseala propageerimine ja koostöö juhtimine.

1950. aastatel hakati arvestama ka külastajate soovidega: tehti küsitlusi, analüüsiti tulemusi ja püüti neid arvestada näituste koostamisel, rõhutati vajadust mõista, kuidas külastaja tajub ja tunneb eset näitusel. Eduühiskond nõudis suurt külastajaskonda. 1970. aastatel aktualiseerusid paljude muuseumide ees küsimused, kuidas leida suhet ühiskonnaga, kuidas sekkuda aktiivselt ühiskonna ellu. Kasvas muuseumide, aga ka külastajate hulk, muutusid ülesanded – organisatsiooni kaasajastati. Muuseumitöötajad muutusid professionaalsemaks: teadmisi vahendasid paljud erialajakirjad (1970. aastal ilmus umbes 150 muuseumiteemalist ajakirja), kujunes välja täienduskoolitussüsteem, suurenes eri riikide muuseumitöötajate koostöö, peeti diskussiooni muuseumi kui õppimiskoha üle. Tegevussuund "Muuseum kui õppimispaik" tõi kaasa vajaduse arendada muuseumide pedagoogilist tegevust.

Koos infotehnoloogia jõudmisega koolidesse on märgata ka olulisi muutusi muuseumide haridustegevuses: muuseumipedagoogika uurib interneti ja multimeedia kasutamise võimalusi (3, lk 109). Jõuti järeldusele, et kasuks tulevad kõik meediavahendid, mis aitavad külastajat objektile lähendada ja seda erinevate meeltega tunnetada.

Käed-külge-etapp

1980. aastatel loodi muuseumides interaktiivseid väljapanekuid – teaduskeskusi, millest kujunesid populaarsed õppimispaigad. 1987. a avati selline keskus Šoti Rahvusmuuseumis. Püüti muuta muuseumide seniseid töövorme ning tähtsustus suund, kus külastajad said

ise aktiivselt tegutseda. Seda etappi võib nimetada nn käed-külge-etapiks.

1990. aastate alguses, ühiskonna radikaalsete muutuste perioodil, mõtestasid muuseumid uuesti oma põhiülesandeid. Üleilmastumine toob kaasa kauge-nemise oma kultuurist, nn juurte unustamise. Formaalariduse kõrval on ka mitteformaalsetel haridusasutustel – kirikutel, raamatukogudel, muuseumidel – oluline osa kodaniku kasvatamisel (13, lk 269). Muuseumid peavad aitama leida ja säilitada identiteeti, väärtustama kohalikku kultuuri ning kasvatama kodanikke, kuid see nõuab ka uut lähene-mist. Muuseumitöötaja tegevust suuna-vad kodanikukasvatuse uued eesmärgid. Õpilane peab tundma ja hindama oma ajaloolisi juuri: kust on alguse saanud kombed, milleks on loodud esemed, kuidas on elu aja jooksul muutunud, kuidas muudavad teaduse ja tööstuse saavutused esemeid ja milliseks võivad need muutuda tulevikus (2, lk 21–24).

1990. aastatel tähtsustus muuseumi-pedagoogika tegevuses sisuline töö, rõhutati muuseumipedagoogi profes-sionaalsuse olulisust ja vajadust tegelda iga külastajaga, et mõista kogemisvõi-met ja seda ka arvestada. Püstitati ees-märgid, mille on kokkuvõtvalt edastanud Müncheni Pedagoogikakeskuse juhataja Hans-Uwe Rump (15, lk 119): muu-seumipedagoogika programmide elulä-hedasem suunitus (õpitu sidumine iga-päeva eluga); vahelduvad meetodid, aktiivõpe; stimuleeriv õpimiljö; väljapanekute esteetiline eksponeerimine.

Eesti kogemus

Kultuuriväärtuste kogumise, hoidmise ja säilitamise vajaduse mõistmiseni jõuti Eestis baltisakslastest haritlaste initsia-tiivil 19. sajandil. Eesti eripära on, et siin asutati muuseumi koos kodu-uurimis-liku tegevuse algusega (9, lk 5) ning õppetstarbeliste muuseumide (TÜ Kunstimuuseum, 1803) ja kabinetide (loodusteaduste õpetus) rajamisega Tartu Ülikooli juurde. Märkimisväärne roll on läbi aegade olnud koolimuuseumidel. Esimesed rajati juba 1840. aastatel, püsivamalt tegutsesid Paide, Rakvere, Haapsalu ja Kuressaare kreiskooli-muuseumid. Suur osa sealsetest mu-seaalidest sai tulevaste kohalike mu-seumide alusvaraks ja on säilinud täna-seni. 1960. aastatel koguti taas paljude

Rollimäng mardi- ja kadripäeva kommete tutvustamiseks. Eesti Rahva Muuseum, 2002.

Virve Tuubeli foto

linna- ja maakoolide juurde esemeid ning avati koolimuuseumi või temaatilisi ruume, näiteks lahingukuulsuse tube. Koolimuuseumides tegutsesid õpilased ise, nii tähtsustus kodupaiga ajalugu.

19. sajandi keskel tekkisid koos rahvusliku ärkamisega seltside juurde eesti haritlaskonna rajatud muinsusvarade kogud. Oma muuseumi rajamiseni jõuti siiski alles 1909. aastal, kui asutati Eesti Rahva Muuseum. Pärast Eesti iseseis-vumist 1919. a loodi muuseumide ja muinsuskaitsetöö koordineerimiseks haridusministeeriumi teaduse ja kunsti osakonna muinsusvalitsus, mis korral-das kooliõpilaste hulgas vanavara kogu-mise nädalaid ja päevi. Enamiku muu-seumide ülalpidajateks jäid seltsid, ühin-gud või sihtasutused. Tekkis eesti soost muuseumitöötajate esimene põlvkond. Kodu-uurimis- ja ajalooseltsid rajasid kodu- ja eramuuseumi.

1940. aastad olid muuseumidele rän-gad. Okupatsioonivõimud vedasid kul-tuurivarasid Eestist välja või need eva-kueriti. Sõjas hävis muuseumihooneid, võõrsile põgenemise ja küüditamise tõ-tu kaotati professionaalset töötajaskon-da. 1950. aastad kuludid kosumiseks, uute hoonetega harjumiseks, kogude

korrastamiseks ja näituste taasavami-seks. Muuseumihariduslik töö, milleks loodi isegi eraldi nn massitööosakond, kulges aga tugeva ideoloogilise surve all. 1960. aastatel muutus poliitiline õhk-kond pisut vabamaks.

Pedagoogiline ajastu Eesti muuseumides

1980. aastate lõpus alanud demokrati-seerimine kajastus ka muuseumide töös. Muuseumid olid kaasatud muinsuskaitse liikumisse, taastati nende esi-algseid nimesid, ENSV Riiklikust Etnograafiamuuseumist sai Eesti Rahva Muuseum. Suurenes muuseumikülasta-jate, sh välisküllastajate hulk, hakati te-gema aktiivset koostööd avalikkusega, käima messidel, reklaamima üritusi, korraldama teabepäevi. Tähelepanu keskpunkti tõusis töö külastajaga, eriti laste ja noortega. Koonduti ametiliitu: 1988. aastal loodi Eesti Muuseumi-ühing, kuhu praegu kuulub ligi 300 muu-seumitöötajat. Vabas ühiskonnas sai võimalikuks enesetäiendamine, loodi kontakte teiste maade kolleegidega, töökogemuste saamiseks käidi vastas-tikku külas. 1992. aastal loodi rahvusva-helise muuseumiühingu ICOM Eesti

rahvuskomitee, 1995 hakkas ilmuma ajakiri Muuseum. Seda võibki nimetada pedagoogilise ajastu alguseks Eesti muuseumides.

Ühena esimestest hakkas haridustööle uut suunda otsima Eesti Vabaõhumuuseum. 1994. a loodi seal muuseumipedagoogi ametikoht, lastele tehti oma muuseum, pidevalt võetakse kasutusele ajakohasemaid töömeetodeid ja avatakse uusi valdkondi.

Vabaõhumuuseumi teabepäeval "Muuseumi ja kooli suhe", 1997, rõhutati, et muuseum on hariduse lahutamatu osa, ja diskuteeriti teemal, kuidas oma rolli täita ning milliseid koostöövorme rakendada. Aasta hiljem jätkusid Tallinnas arutelud teemadel "Muuseumigiid või giid muuseumis", "Kas Eestis on võimalik rääkida muuseumipedagoogikast?", "Mida ootab kool muuseumilt", "Muuseumipedagoogika põhimõtetest ja koostööst vene õppekeele koolidega". 2001 korraldas Soome Instituut koostöös Eesti Muuseumiühingu ja Eesti Rahva Muuseumiga Tartus kolmekuulise seminari "Soome muuseumid Eestis", üks teemasid oli muuseumipedagoogika Soomes. Koolitus on olnud tihe ka viimastel aastatel: loengud Tallinnas ja Tartus, didaktikapäevad ning vastastikused külaskäigud, kus tutvutakse vastava muuseumi pedagoogiliste programmidega.

Eesti ligi kaheksa viiekümnes muuseumis on praegu ametikoha järgi muuseumipedagooge üle 20, peamiselt kesk-, maakonna- ja linnamuuseumides. Väiksemates muuseumides tehakse seda tähtsat ja olulist tööd sageli põhitöö kõrvalt. Õpetus käib peamiselt ekskursioonide, muuseumitundide, õp-
pmaterjalide, lavastuste ja rollimängude kujul (17, lk 13). Muuseumi küllastamine ainetundides on üks arenenumaid muuseumi ja kooli koostöömudeleid. Muuseumid on hakanud oma tegevust liigitama, üldisest hariduslik-kasvatustlikust tegevusest tuakse välja ka riiklikku õppekava toetavad võimalused. Küllastajatega tegeldakse näitustel, töötubades, stuudios või lastemuuseumis.

Muuseum kui õpikoht

Levinuim koostöövariant on muuseumide küllastamine ainetunni raames (kodulugu, ajalugu, emakeel, geograafia). Ajaloõpetajale pakuvad muuseumid võimalusi tulla klassiga esemeliste alli-

kate juurde ja ajaloolisesse atmosfääri. Nii mõnedki muuseumihooned pakuvad ka sellelaadset elamust, näiteks Tartu Linnamuuseum, Välikunstimuuseum, Ajaloomuuseum, Meremuuseum Tallinnas, Narva Linnamuuseum, Saaremaa Muuseum, TÜ Ajaloomuuseum ja TÜ Kunstimuuseum, rääkimata vabaõhu- ja koduloomuuseumidest. Täiesti eripärane on Koguva külamuuseum Muhemaal, kus muuseum hõlmab tervet seniini toimivat küla. Muuseum annab lisaks teoreetilisele ajalooõpetamisele võimaluse näha oma silmaga õpitaval perioodil käibel olnud esemeid, sageli ajastuomases lavastuslikus stseenis, seega otsekui ajalises kontekstis. Ideaalis läbitakse teoreetiline osa klassis ning teema, mida illustreeriv väljapanek on mõnes lähedal asuvas muuseumis, kinnistatakse seal. Muuseum võimaldab näha käsitletavat ajajärku sügavuti ja pildiliselt. Avardub silmaring, õppija süveneb ainesse ja omandab oskuse otsida lisamaterjali. Ühiskülastused tekitavad teadmise muuseumist kui õpikohast, mis omakorda õpetab seda võimalust iseseisvalt kasutama. Muuseumiõpe toetab õpimotivatsiooni kujundamist.

Kokkuvõtteks

Eesti ühiskonnas on toimunud/toimumas suured muutused, tähtsustub hariduse kvaliteet ja võime õppida õppima ka väljaspool kooli. Kui inimene harjub sellega juba koolipõlves, saades näiteks muuseumiõppekogemusi, oskab ta seda võimalust kasutada edaspidigi.

Muuseum ise suudab määrata kõige paremini need valdkonnad, milles tal on võimalus õpilasi arendada.

Efektiivne on piisavalt ette valmistatud ja eakohaseid meetodeid kasutav muuseumiõpe. Kindel pedagoogiline eesmärk ning eri tajumeelte aktiveerimine tagab tulemused. Museaalid pakuvad küllastajale elamuslikku kogemust, kuid museaal iseenesest ei ole didaktiline vahend. Tuleb kasutada kindlaid võtteid, et edastada esemete toel teadmisi, et elamuspaigast saaks õppimispaik.

Kirjandus

1. Asser, H. Eesti-vene kakskeelse õppekava realiseerimise põhimõtteid. – Mitmekultuuriline Eesti: väljakutse haridusele, 1998.
2. Curriculum standards for Social Studies, 1994.

3. Hofstetter, F., Fox, P. Internet resources. *Multimedia Literacy* 522. New York, 1997.

4. Hooper-Greenhill, E. *Museums for education. Museum and Gallery Education*. Leicester, 1991.

5. Hooper-Greenhill, E. *Museum and the Interpretation of Visual Culture*. London, New York, 2000.

6. Jürgensen, F. *Museumspädagogik – ein Fach oder viele Fächer*. München, 1998.

7. Kolb, P. *Museumspädagogik und Schule. – Berufsfeld Museumspädagogik im Wandel*. München, 1998.

8. Koolist välja õppima. Tallinn, 2003.

9. Leinus, M. 30 aastat õpilaste kodu-uurimuslikku tegevust Eestis. *Magistritöö Tartu Ülikoolis*, 1998.

10. *Museums*, 1989. *The New Encyclopædia Britannica*, Volume 24.

11. *Museums, Education in*, 1992. // *Encyclopedia of Educational research sixth edition – by the American Educational Research Association*.

12. *Muzejevedenje. Myzei istoričeskoga profiilija*. Moskva, 1988.

13. *National identity and Europe*. British Film Institute, 1993.

14. *Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava*, 2002.

15. Rump, H-U. *Museumspädagogik und Schule. – Berufsfeld Museumspädagogik im Wandel*. München, 1998.

16. *Sofka, V. Anforderungen an eine Museumspädagogik für das 21. Jahrhundert – Bestandsaufnahme und Erwartungen*. München, 1998.

17. Tuubel, V. *Muuseumi ja kooli koostöömudelid*. Muuseum, 1999, 7.

Info muuseumide kohta:
www.emy.kul.ee.

Anu Purre: "Muuseumist kiirustades läbi astuda on peaaegu sama hea kui seal üldse mitte käia."

Muuseumipedagoogika Eesti Kunstimuuseumis

A n u P u r r e

Kunstnik-metoodik, M.A., Eesti Kunstimuuseumi hariduskeskus

Eesti Kunstimuuseumi hariduskeskus valmistub uue muuseumihoone avamiseks, laiendades oma tegevusareali ja siht- gruppide valikut.

Muuseumipedagoogika sünnimaaks on põhjust pidada Prantsusmaad. Kõigile avatud Louvre'is õpetati kunsti ka tavalistele inimestele. Kui ma 1990. aastate alguses seoses kunstiõpingutega esimest korda Pariisis käisin, pöörasin tähelepanu muuseumides istuvatele ja joonistavatele lastele. Vaatasin uudishimulikult üle umbes kaheksa-aastase põrandal istuva tüdruku õla ja nägin pildil Dubuffet' faktuurimängu. Pildipinna värvimisega oli jõutud kolmandiku peale, hoolega valitud tehnikast võis aimata, et pilt veel niipea valmis ei saa. Minust jäi laps sinna värvima, keel suunurgas. Ringi jalutades kohtasin teist, kolmandat, neljandatki last. Mõnikord oli tegemist gruppidega, keda juhendasid

õpetajad või muuseumitöötajad. Mida rohkem muuseumides käisin, seda enam niisuguse vaatepildiga harjusin.

Pariisi lummuses

Emotsionaalselt reisilt koju tagasi jõudnud, mõtlesin, mida teha, kui mul endal tuleks lapsi panna Monet' "ovaalses aias" vesiroosi lõhna tundma või maalima suurte piltide ees nagu Hartung ise. Kuidas toimida, et Rothko pindade tundlikud piirid neile mõju avaldaksid?

Pariisi muuseumides esmakordselt kogetut pole suutnud varjutada ükski muu selles vallas saadud kogemus. Sealsete muuseumide pedagoogiline lummus toimib ka väikeses majamuuseumis Nõmme mändide all.

Kunstniku-metoodiku amet võimaldab ühendada kunstniku, kunstiõpetaja, didaktiku ja muuseumipedagoogi kogemusi. Selles töös on palju erutavaid hetki, mida saab tunda vaid haridusprogrammi koostaja ja läbiviija, näiteks kuidas grupp juhendajaga samal lainel

kokku sulab, kõik dialoogid ja valitud meetodid edukalt töötavad. Eriti rahul on muuseumipedagoog pärast pikka muuseumitundi siis, kui mõni laps lahkudes särasilmselt küsib, millal nad siia jälle tagasi tulevad. Kord, kui olin just tulnud Mikkel'i muuseumi mudilaste tunnist, kohtusin ühe kunstnikust kolleegiga. Vestluse käigus mainisin, et olime just kaks tundi lastega vanade gravüüride keskel veetnud. Ta ei uskunud mind, küsides, mida on seal ometi kaks tundi teha, see on ju nii igav. Ei ole. Lastel on päris põnev avastada, kuidas erineva iseloomuga jooned pildiks saavad, kuidas on oma pilte teinud kuulsad meistrid Piranesi, Dürer, Rubens või Rembrandt. Ausalt öeldes jäi tookord neist kahest täistunnist isegi väheks. Arvan, et muuseumist kiirustades läbi astuda on peaaegu sama hea kui seal üldse mitte käia. Tahaksin oma õpilastesse lisaks harivale momendile "süstita" süvenemist ja muuseumi mitmekihilist nautimist.

Kunstimuuseumi haridusprogrammid

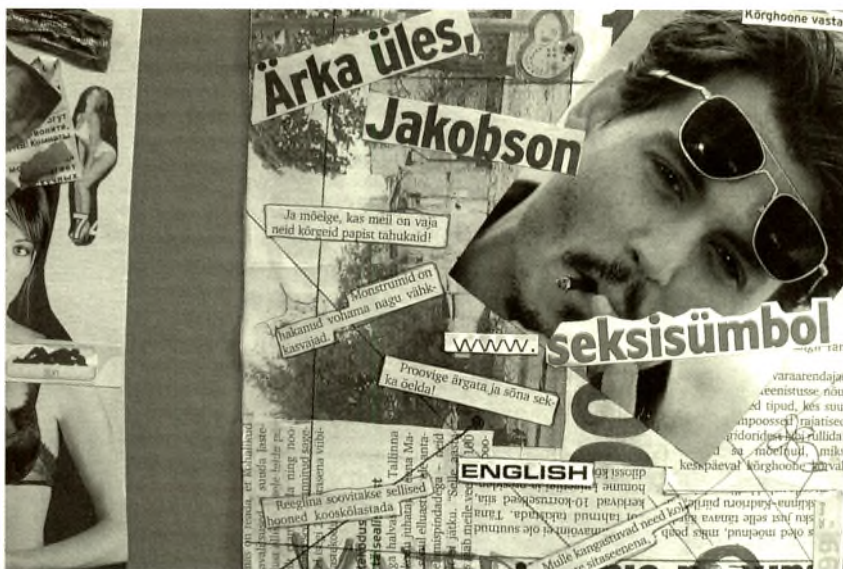
Aastate jooksul on kunstimuuseumi haridustöös tehtud nii mõndagi ja loomulikult pole võimalik teha kõike üksinda. Eesti Kunstimuuseumi filiaalides töötavad omakorda pedagoogid ja haridustöö kuraatorid, kes on toonud muuseumisse kümneid tuhandeid lapsi ja noori. Eesti Kunstimuuseumi hariduskeskuse kui katusorganisatsiooni töörühma kuuluvad ka keskuse juhataja Piret Kruusandi ja muuseumi kommunikatsiooni juht Maarja Võrk. Iga projektiga on seotud filiaalide teadurid, näituste kuraatorid, konsultandid, kunstnikud ja palju teisi abilisid. Koostööst peavad kokku saama veenvad haridusprogrammid, mis teenivad oma eesmärgi vastavalt valitud sihtgrupile ja programmi tüübile.

Praegu jagunevad Eesti Kunstimuuseumi haridusprogrammid laias laastus pika- ja lühiajalisteks. Pikaajalisi koostatakse püsinäituste baasil, nendeks valmistame ette töövihikuid ja töölehti, mille didaktiline ülesehitus võimaldab neid kohandada erinevatele sihtgruppidele. Programmi kasutaja osaleb tunnis vastavalt temaatilisele rõhuasetusele, kaasa saab ta aga vihiku, milles on nii praktilised joonistamisülesanded kui ka täiendavad tekstid, et vajadusel edasi töötada. Tekstides välditakse tavaliselt liigset teaduslikkust ja rohkeid aastaarve. Tihti peale koosneb muuseumi haridusprogramm moodulitest, mis võimaldavad ühel grupil käia muuseumis aasta ringi. Vahetuvad näitused lahendatakse eri moel. Lisaks näituse tutvustusele koostatakse lühiajalisi õppematerjale, korraldatakse loengusarju, töötube või kunstiprojekte.

Muuseumitund versus koolitund

Muuseumitund peaks erinevalt koolitunnist, pakkuma teistsugust õpikeskkonda ja ülesehitust. Seetõttu nimetame oma programme mõnikord hoopis elamusprogrammideks. Kuigi muuseum on oma olemuselt nii haridus- kui ka teadusasutus, ei saa kunstile vaid neil eesmärkidel läheneda. Kunst peab vaatajat eelkõige emotsionaalselt puudutama. Proovime vältida olukorda, kus lapsel hakkab muuseumis igav.

Seega pakub Eesti Kunstimuuseum kui mitteformaalne hariduskanal võima-

Märtsi lõpul avati Õpetajate Majas näitus "Popipäev". See oli kokkuvõtte Briti Nõukogu ja EKM-i hariduskeskuse noorteprojekti ühiskonnakriitilistest minikollaažidest. Projektis osales üle tuhande koolilapse.

lust kunsti õppida ja nautida ning samas seda ka väljaspool harjumuspärast kooliklassi praktiseerida. Literatuursuse kõrval on sama oluline see, kuidas ja milliste tehniliste vahenditega "lugu jutustatakse", aga et aru saada, peab seda ise kogema. Muuseumitund annab õpilastele võimaluse hoopis teistmoodi avaneda ja ennast uuel moel avastada.

Muuseumitunni tavaline formaat on kaks akadeemilist tundi, kuid olenevalt sihtgrupist või programmi tehnilisest ülesehitusest ka rohkem või vähem. Oleme veendunud, et muuseumitund ei pea sisaldama korraka liiga palju informatsiooni, see peab olema ehitatud üles jõukohase rütmiga ja vastuvõetav igasuguse ettevalmistusega gruppidele. Püüame balansseerida piiril, mis tagaks elamuse kindlustavate atraksioonide ja oluliste teadmiste tasakaalu. Kui atraksioonid hakkavad liigselt domineerima, jääb muuseum või näitus ise tagaplaanile ja pole enam oluline, et tegevus toimub just seal. Meile aga on tähtis, et muuseumis küll õpitaks, ent justkui märkamatuks. Võimalusi muuseumitundi põnevamaks muuta on lõputult, olgu meedium siis dialoog, lavastus, mäng või mingi atraksioon. Didaktika toimib siis, kui programmi vastuvõtja seda ei märka. Kui lihtsam materjal on kord juba huvi äratanud, võib kindel olla, et tekib vajadus ka uute ja põhjalikumate teadmiste järele.

Töövihikud

Kirjalike õppematerjalidena on valminud töövihikuprogrammid Mikkeli ja Adamson-Ericu muuseumile ning Kristjan Raua majamuuseumile. Töövihikute põhjal saavad tunde läbi viia nii muuseumipedagoogid, vabatahtlikud, õpetajad, perekonnad kui ka lapsed iseseisvalt. Alg- ja põhikooli nooremale astmele suunatud metoodika on vihikutes põhjalikult läbi mõeldud, tekstid suhteliselt lihtsad ja tunnid ehitatud üles meeoleolukas rütmis. Samadele programmidele on rajatud hiljuti Euroopa Liidu toetusel ilmunud kakskeelsed töövihikud. Paralleelselt eestikeelsete tekstidega saab nüüd lugeda ka venekeelseid. Kuna esimeste vihikute puhul osutus kasutajate sihtgrupp oodatust laiemaks – lisaks lastele töötasid nendega meelsasti ka gümnaasiumiõpilased, üliõpilased ja täiskasvanud –, siis nüüd on need tehtud kohandatavamaks eri sihtgruppidele. Tunni struktuur on jäänud samaks, aga lisatud on olulisi märksõnu ja loominguilisi tööülesandeid. Kasutajale antakse erinevaid võimalusi. Kogu vihikut ei pea iga kord täies ulatuses kohapeal läbi töötama, saab teha nii eel- kui järeltööd kodus või koolis.

Valmis on saanud veel mitu töövihikut ja töölehed Väliskunsti Muuseumi ekspositsioonidele ning täiendavad koopia-trükis materjalid Kristjan Raua maja-

muuseumile. Samal ajal töövihikuprogrammidega koostatakse endiselt lühiprojekte arvukatele vahetatavatele näitustele. Filiaalides korraldatakse töötube, perepäevi, kontserte ja muid näitustega seotud põnevaid üritusi, kadunud pole ka tavapärased loengud ja ekskursioonid.

Koostöö koolidega

Programme koostades arvestame kunstõpetuse riikliku ainekavaga, kuhu muuseumi roll on arvestatavas mahus juba kirjutatud. Kunstiõpetuse ainekava avardamiseks pakub Eesti Kunstimuuseum koolidele koostöömudeleid, koostöös üleriigilise kunstiõpetuse ainenõukoguga. Võimaldame õpetajatel kunsti (ajaloo)tunde muuseumi väärikate varadega illustreerida või siis käsil olevatele teemadele eri aspektidest läheneda, samuti õpilastel osaleda meie kunstiprojektides, mida oleme planeerinud valmisvasse kunstimuuseumi hoonesse ja ümbritsevale maa-alale. Muuseum ja õpetajad on senini olnud suurepärased koostööpartnerid. Peame õpetajate osalust muuseumipedagoogika diskussuses väga oluliseks. Kunstimuuseumi hariduskeskus ja kõik filiaalide pedagoogid on alati avatud dialogiks ja põnevateks ettepanekuteks.

"Popipäev"

Suurepärase näide õpetajate ja muuseumi koostööst on 2003. aasta sügisene "Popipäev" Rotermanni soolalaos. Selles noorteprogrammis osales viie nädala jooksul 1100 õpilast/õpetajat. Katsetasime haridusprogrammi iseseisvalt töötavat mudelit näitusel "Briti pop", koos Briti Nõukoguga. Programm läbiti muuseumipedagoogi juhtimiseta, see põhines näituse konteksti avaval tekstil, mille britid olid koostanud noortele külastajatele. Lisaks töötas kunstimuuseum välja kohapeal täidetava töölehe.

Kulminatsiooniks kujunes näituse baasil loodud minikollaažide konkurss, tulemuseks ligi 400 suurepärasest konkursitööd ja Briti Nõukogu trükitud postkaart ühest võidutööst. Väärikas žürii tegi küll valiku võitjatest, kuid kuna konkursi tase oli ühtlaselt väga kõrge, otustas hariduskeskus korraldada konkursitöödest eraldi näituse, mis on planeeritud 2004. aastasse.

Lisaks Eesti Kunstimuuseumile ja

Briti Nõukogule pani konkursile auhinna välja ka AS Vunder, kes on muuseumi haridustööd kvaliteetsete töövahenditega toetanud juba kaks aastat – haridusprogrammis osaleja ei pea kunagi ise vahendeid kaasa võtma.

Muuseumikool

Uude muuseumihoonesse on planeeritud luua kõigile avatud muuseumikool. Selle ettevalmistamiseks oleme juba praegu pakkunud praktilisi kunstikursusi õpetajatele. Kuna kirjakunsti osa kunstiõpetuse ainekavas on päris suur, saab hariduskeskuse tasulises kunstistuudios mai lõpuni osaleda kalligraafilistel kolmapäevadel, kus õpetatakse kirjakunsti ja selle õpetamise meetodeid. Edukalt on käima läinud visuaalse kompositsiooni kursus. Kevadel toimuvad veel kunstitehnikate lühikursused – akvarell, pastell, süsi ja grafiit (vt www.ekm.ee). Valik põhineb tehnikatel, mida saab kasutada igasugustes tingimustes, mis ei vaja spetsiaalseid tööruume ja tehnilisi abivahendeid. Pole just palju üldhariduskoole, kes võiksid uhkustada oma kunstiateljega. Kunstimuuseumi uues hoones hakkavad töötama ka korralikult sisustatud keraamika- ja graafikaateljee, samuti üldateljee joonistamiseks, maalimiseks jm.

Muuseumipedagoogika ülikoolis

Tallinna Pedagoogikaülikooli kunstiajaloo didaktika kursuse raames on juba kolm semestrit õpetatud tulevastele kunstiõpetajatele muuseumipedagoogikat, ülikoolil on plaanis selle mahtu tunduvalt laiendada. Üliõpilased näitavad asja vastu üles suurt huvi. Kursuse jooksul käiakse läbi kõik Eesti Kunstimuuseumi filiaalid, loengud on üles ehitatud didaktilistele nippidele, mis aitavad muuseumitundi põnevamaks muuta.

Kui kahel eelneval aastal koostasid üliõpilased arvestuste sooritamiseks töölehti või lühiprogramme kunstimuuseumi mõne püsiekspositsiooni/näituse kohta, siis sel hooajal katsetasime juba praktiliste muuseumitundide läbiviimist. Üliõpilased juhivad programme "Lövijaht Nigulistest", "Hingeloom" Rüütelkonna hoones, "Kunst kunstniku kodu" Välikunsti Muuseumi Mikkeli muuseumis. Pole kahtlust, et ka edaspidi õpetajana

töötades võtavad nad vaevaks õpilastega muuseumides käia.

Jälgides lapsi, kes käivad muuseumis lasteaiast või algklassist peale, ja võrreldes neid põhikooli- või gümnaasiuminoortega, kes külastavad muuseumi harva või üldse mitte, on märgata suurt erinevust käitumises, teadmistes ja kogu kultuuriorientatsioonis.

Atraktiivne ja interaktiivne

Eesti Kunstimuuseumi atraktiivse ja interaktiivse haridustegevuse alguseks võib pidada 1995. aastat, idee autoriks ja algatajaks peadirektor Marika Valku. Alustati suurte ühisprojektidega, mis haarasid nii Tallinna kui ka teiste Eesti koolide lapsi ja noori. Laiema kõlapinna ja lausa rahvusvahelise ulatuse pälviv laste visioon Bernt Notke maalile "Surmatants". Seda kaasaegses võtmes valminud ruumilist teost eksponeeriti Niguliste muuseum-kontserdisaalis ja kirikutes Saksamaal. Järgnes ilmselt Eesti suurima lasteraamatu tegemine. Kollektiivses töös valmis H. Rode altari taha 12 meetrit pikk ja pea kaks meetrit kõrge "Niguliste pühakuraamat", 24 lehekülge. Objekti eksponeeriti ka Eesti Kunstimuuseumi Jõhvi filiaalis. Edaspidi käidi laste ja noortega jõudumööda Eesti Kunstimuuseumi kõigis kaheksas filiaalis ja pühenduti paljudele vahetatavatele näitustele.

Kolm arvestatavat näitust valmisid ka muuseumitundide baasil loodud tööd. Önnestunumaks neist võib pidada Adamson-Ericu abstraktsele loomingule rajatud näituseprojekti "Kohvikumobiilid", mis teostus Adamson-Ericu muuseumis vaatajate silme all. Kunstniku maalidelt pärit geomeetriselised kujundid muudeti ruumilisteks mobiilideks ja ühendati suureks installatsiooniks. Visuaalselt ja sisuliselt suurepäraselt õnnestunud projekti on eksponeeritud Tohisoo mõisas, Narva Muuseumi Kunstigaleriis ja Hiiumaa muuseumis. Märkimisväärne on ka näituse "Adamson-Eric 100" haridusprogrammide raames loodud laste loomingunäitus "Mustriolevused" samuti Adamson-Ericu muuseumis. Kunstimuuseum on alati pidanud oluliseks eksponeerida laste töid muuseumikeskkonnas.

VIRUMAA MUUSEUMID
MUSEUMS OF VIRUMAA

Õpilasekursioonile Virumaale!

Pakume õpilasekursioone.

Pakette on võimalik omavahel kombineerida ja tellida vastavalt soovile.

- **“Keskaegne seiklus Rakvere ordulinnuses”** – osale keskaegses võitluses, proovi mõõku, külasta piinakambrit...
- **“Külla Palmse mõisa!”** – härrastemaja, vanasõidukid, mängud pargis...
- **“Kalame talumuuseum Karepal”** – saja aasta tagune rannakultuur, R. Sagritsa ateljee
- **“Toolse ordulinnus”** – mereröövlite loss
- **“Linnakodaniku majamuuseum”** – linna kodaniku elu ja tegemised sada aastat tagasi
- **“Rakvere Näitustemaja”** – näitused: mammutihambast, mobiiltelefonide ajalugu, EÕM, EW – kuidas kaotati iseseisvus.

Kõikjal palju huvitavat tegemist.

Toitlustamine.

Õõbimisvõimalus Palmse mõisas.

Info ja ettetellimine

SA Virumaa Muuseumid.

Tel 322 5500, 322 5502, 5556 4400,

e-post tiina@svm.ee.

TALLINNA LINNAMUSEUM

Tallinna Linnamuuseumi koostöös Helsingi, Stockholm ja Peterburi linnamuuseumidega valmis CD-ROM nende 4 läänemereäärse linna ajaloost. Selle CD-ROMiga tutvudes satub huviline põnevasse ja värviküllasesse mineviku-maailma. Teda kutsub kaasa peategelase Eric Sederholmi vaim. Saab valida aastanumbreid vahemikus 1679-1751 ja külastada igäiht neist linnadest.

CD-ROMil on palju pildimaterjali, fotosid, videolõike, muusikat ja teksti.

CD-ROMi saab kasutada ajaloo- ja arvutitundides. Peamine sihtgrupp on õpilased vanuses 10-13 aastat.

CD-ROMiga saab tutvuda ja seda saab osta Tallinna Linnamuuseumist (Vene t. 17, tel. 6446553)

Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum

Muuseum on avatud
15.05.–30.09. kl 10–18;
1.10.–14.05. kl 9–17.

Tel 776 0514,
e-post info@palmuseum.ee,
www.palmuseum.ee.

Piletid lastele ja täiskasvanutele 10, perepilet 25, väikegrupi juhendamine 35 kr.

Atraksioonid:

- Tootsi peenra tegemine, 5 kr;
- parvega sõitmine, 25 kr;
- sauna aknasse laskmine, 5 kr.

Programm 2004

- **““Kevade” tagamaad”, 30 min, 10 kr.**
“Kevade” raamatu tegelased ja tagamaad. Muuseumikülastus.
- **“Kihelkonnakooli-aegne hoonestus Palamusel”, 30 min, 6 kr.**
Tutvustame, mis hooned olid olemas.
- **“Vana aja koolitund”, 45 min, 15 kr.**
Ülevaade kooliskäimisest O. Lutsu ajal. 45 min jooksul osaleb külastaja rehendamise-, lugemise-, laulmise- ja kodumaateaduse tunnis. Kirjutame töölehe sule ja tindiga, mille saab igaüks kaasa. Muuseumikülastus.
- **“Palamuse loodus- ja kultuurilooline õpperada”, 45 min, 10 kr.**
Iga osaleja saab endale õpperaja skeemi koos tutvustusega. Teeme jalutuskäigu õpperajal (kihelkonnakool ja kõstri talu, kirik ja kirikumõis, Veskijärve-äärne kallas, Goldbergide aed ja Viru org).
- **“Palamuse loodus- ja kultuurilugu”, 2 tundi, 20 kr.**
Osalejatele antakse teadmisi kooliskäimisest O. Lutsu ajal. Kirjutame töölehe sule ja tindiga. Rajame Tootsi peenra ja teeme jalutuskäigu Palamuse kultuuriloolisel õpperajal (kihelkonnakool ja kõstri talu, kirik ja kirikumõis, Veskijärve-äärne kallas, Goldbergide aed ja Viru org). Iga osaleja saab õpperaja skeemi koos tutvustusega. Muuseumikülastus.

TULE MUUSEUMI!

■ **Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum Võrus, Kreutzwaldi 31.**

Sisukas kirjanduslik ekspositsioon, Lauluisa elumaja, muinasjutuait, kaunis aed! 1.–3. kl õpilastele muinasjututunnid (eelregistreerimine).

14., 16., 17. juulil kl 19 ja 18. juulil kl 16 Papa Kreutzwaldi Õueteatri uuslavastus “Pilliga merel ja maal”. Pilet lapsele 10 kr ja täiskasvanule 25 kr. Avatud K–P kl 11–18, etteteatamisel E ja T. Pilet õpilasele 5 kr.

Tel 782 1798, kreutzmem@hotmail.ee.

■ **Võrumaa Muuseum Võrus, Katariina 11.**

Põnev püsinäitus Võrumaa ajaloost! Huvitavad vahelduvad näitused!

29. august lõõtsapäev. **24. oktoober** kandlepäev.

Avatud K–P kl 11–18, etteteatamisel E ja T. Pilet õpilasele püsinäitusel ja näitustel 4 kr. **Tel 782 1939, vmmuseum@hotmail.ee.**

■ **Mõniste Muuseum Kuutsi külas Mõniste vallas.**

Ainulaadne vabaõhumuuseum!

1. juunil loomalastepäev. **14. septembril** linapäev. **29. septembril** lambapäev. **5. oktoobril** leivapäev.

1.–6. klassi õpilastele sobivat huvitavat praktilist tegevust mitmeks tunniks! Tavakülastus õpilasele 5 kr, teemapäev 40 kr. Eelregistreerimine vähemalt seitse päeva enne üritust. **Tel 789 0622, 5257027, monistem@hotmail.ee.**

Ene Luka tõdeb, et tänaseks on kadunud suur osa kunagisest huviharidussüsteemist. Kodu-uurijate ja noorgiide tegevus on sellel taustal ja eriti praeguse identiteedikriisi tingimustes väljapaistev saavutus.

Kultuuriloost, kodu-uurijatest ja noorgiididest

E n e L u k a

Eesti Noorsootöö Keskuse kultuuriloo peaspetsialist

Omal ajal tuli minevik lasta läbi ideoloogiasõela, mis välistas lähiajaloo adekvaatse tõlgendamise. Siiski, just nn nõukogude patriotismi kasvatamine kodukoha süvendatud tundmaõppimise kaudu võimaldas anda noortele tagasi arvestatava tüki neilt võõrandatud ajaloost.

1955. aastal asutati Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam (1965–1980 Eesti NSV Laste Ekskursiooni ja Turismi Keskmaja, 1980–1990 Eesti NSV Noorte Turistide Maja, 1990–1994 Eesti Noorte Turismimaja), et abistada üldhariduskoole, kooliväliseid lasteasutusi ja haridusorganeid "matka-, kodu-uurimis- ja ekskursioonilase töö massilisel arendamisel, sellealase aktiivi väljaõppel ning nimetatud tegevusalade instruktiivmetoodilisel juhendamisel" (2).

Laste Turismi-Ekskursiooni Jaama korraldatud konkursi "Õpi tundma oma kodumaad!" (1957–1959) käigus juhendati, kuidas matkadel ja ekskursioonidel uurida ja kirjeldada loodust, koguda ajaloolist ja etnograafilist ainet, folk-

loori, inimeste mälestusi, jäädvustada kohanimed, propageeriti kultuurimälestiste kaitset ja loodushoidu. Laiemat koduloohuvi turgutasid 1950. aastate teisest poolest rajoonilehtedes regulaarselt ilmuvad kodulooleheküljed ning teemakohased raadiosaated. Rahvaharidusse lülitus ka Eesti Televisioon. 1968. aasta sügishooajast käivitati saatesari "Teeviidad", andmaks "vaatajale orientiire meie inimese ja ühiskonna arengu mõistmiseks ajas ja ruumis".

Koduloo printsiip

1959. aasta kooliseadusega kehtestati nooremate klasside õppetöös koduloo printsiip – lähtumine õpilasele tuntud kohalikust ainekust. Paljudes koolides

loodi kodulooringid. Põlva- ja Võrumaal peaks olema paar põhikooli, kus kodulooring on väikeste vaheaegade tegeusena järjepidevalt tänaseni.

1968. aastal valmis Eesti NSV Teaduste Akadeemia kodu-uurimise komisjonis teemakohane näidisprogramm, mille järgi hakati paarikümnes koolis valikainena kodu-uurimise aluseid õpetama. Mõne aastaga laienes koduloohuvi üle Eesti. Koolide kodu-uurimise hingeks sai (ja jäi kuni 1994. aastani, mil seda tööd jätkas allakirjutanu) Eesti NSV Laste Ekskursiooni ja Turismi Keskmaja metoodik, hilisem direktori asetäitja Laine Linnus (Loonet), liikumise vaimseks isaks kultuuri- ja koduloolane Voldemar Miller.

1969. a märtsis toimus Tartus LET Keskmaja eestvõttel esimene koolinoorte kodu-uurimiskonverents, millest võtsid osa Rakke, Väike-Maarja, Otepää, Mustla, Märjamaa, Tallinna 42., Meremäe, Valga 1., Pärnu-Jaagupi, Paide ja Tartu 2. keskkooli ning Tartu 10., Karste, Kahtla, Leedimäe, Ruila, Sonda ja Torma 8-klassilise kooli õpilased. Osa neist (Otepää, Pärnu-Jaagupi, Märjamaa keskkool) jäi aastateks meie koolide kodu-uurimise lipulaevaks. Kevadised vabariiklikud õpilaskonverentsid kujunesid traditsiooniks. Tähtsaks vahelülis sai rajooni (maakonna) tasand oma kodu-uurimispäevaga, mil valiti edasipääsjad. Vabariiklik kahepäevane kodu-uurimiskonverents, igal aastal eri paigas, oli tol ajal tõeline suurüritus – ettekanded 5–6 sektioonis, osalejaid 250–280, külaliste seas nii haridusministeeriumi, Teaduste Akadeemia kui ka kohaliku rajooni võimu ja vaimu esindajad. Juhendajate ja retsensentidena kaasati pedagooge, muuseumitöötajaid, kultuuriinimesi, teadlasi mitmelt alalt. Aktiivselt osaleti ka Õpilaste Teaduslikus Ühingu – tegutses kodu-uurimise sektioon, ÕTÜ teaduskonverentsi kavast leiame alati ka mõne koduloo uurimistöö (1).

Aastatega kujunes välja kodu-uurimisega süstemaatiliselt tegelevate koolide võrgustik, millega hiilgeaegadel, 1980. aastatel, olid seotud pea pooled koolid. Seesama polüfunktsionaalne võrgustik osutus otstarbekaks ka teistes oludes, 1980. aastate lõpu muinsuskaitse liikumise tõusulaines, nüüd juba seni keelatud teemade, eelkõige stalinistlike repressioonide uurimisel ja mälestuste talletamisel. Kogu ühiskonnas käis hoogne "valgete laikude" ja "mustade aukude" täitmine. Noored kodu-uurijad ja nende juhendajad kogusid ja saatsid muinsuskaitseaktivisti Mart Laari üleskutsel Eesti Muinsuskaitse Seltsi ajaloo-toimkonnale tuhandeid lehekülgi uni-kaalset materjali.

Uued tuuled

Eesti Vabariigi taaskehtestamise järel läks reformimisele ka riiklik huvihariduse süsteem. Eesti Noorte Turismimaja reorganiseeriti 1994. aastal Eesti Noorsoo Algatuskeskuseks (1994–1999). ENAK-i ülesandeks sai teostada, toetada ja vahendada nii riiklikke, rahvusvahelisi kui ka omaalgatuslikke noorsoo-

töö projekte. Keskseks sai projektsüsteem, rahastamisvõimaluste otsimine ja taotluste kirjutamine fondidele. Samal ajal hakkas välja kujunema kolmas sektor, loodi Eesti Kultuurkapital, Hasartmängumaksu Fond, Rahvuskultuuri Fond, kes muu hulgas toetasid ka õpilaste kultuuriloo projekte. Tõised sisetimed kujunesid külade ja väikelinnade liikumisega Kodukant, hiljem sellest välja kasvanud ja eri ametkondi ühendava Külaliikumise toetamise regionaalprogrammi koordinaatsiooni grupiga, rääkimata seltsidest (Eesti Kodu-uurimise Selts, Eesti Muinsuskaitse Selts). Kujunes välja muuseumide, kultuuri- ja haridustöötajate võrk, kes tegid omalt poolt kõik, et kodu-uurimine nende maakonnas ka muutunud oludes kestma jääks.

Lähtepositsioon oli ENAK-is suhteliselt halb, kauaaegne maja tagastati õigusjärgsetele omanikele. Uus kodu Tondil, kesklinnast kaugel, tähendas ruumide jagamist merekooliga. Järgnevatel aastail tuli maja seeski korduvalt kolida. Probleemid lahenesid alles 1998. a, mil koliti praegusesse asukohta Uuslinna 10. Tööd mõjutas haridus- ja kultuuriministeeriumi liitmine-lahutamine, haridusametnike, -poliitika ja -seisukohtade vaheldumine, rääkimata tolle ajale iseloomulikest häiretest riiklikul rahastamisel. Esimesel aastal tuli läbi ajada telefonühendusega (e-posti ja mobiilside aeg polnud veel kätte jõudnud). Oma mõju oli huviringide kaotamisel, Turismimaja aegadel oli neid olnud üle saja. Huvihariduse senine süsteem kuivas kokku maakondadeski. Raha hakkas määrama elu kõiki valdkondi.

Teisenes ka kodu-uurimise alustala, mõiste "kodu" tähendus: see oli muutunud kinnisvaraks, mida sai osta ja müüa. Tekkinud tööpuudus sundis nii mõndagi perekonda elukohta, st ka kodu vahetama. Omandireform ähvardas paljusid seni omaks peetud kodust ilma jätta, mõnele tekkis jälle mitu kodu. Mõne viis elutee hoopis välismaale. Maailm oli järsku avanenud: nii neile, kes siit minna soovisid, kui ka neile, kes siia tulla tahtsid.

Ülemineku-aastad

Mida märkimisväärset on meenutada ülemineku-aastatest? Eelkõige suur loomevabadus: sisulise töö tegemisel, oma valdkonna planeerimisel ja korraldamisel olid projektijuhtide käed täiesti va-

bad. Loomevabadus lõi tänasega kõrvutamatu loomingulise õhkkonna. Initsiatiivikale inimesele pakkus see aeg palju võimalusi. Epiteedid "innovatiivne", "interdistsiplinaarne", "valdkondadevaheline" ei olnud pelgalt sõnakõlksud. Ergas mõttelend ja stambivaba lähenemine iseloomustas nii paljusid ametnikke, õpetajaid kui ka kultuuriloolistes aktiivides kaasa löönud õpilasi. Koostöös tekkisid uued traditsioonid ja ühised üritused, eelkõige kujunes välja viljakas sümbioos noorgiide liikumisega.

Eesti Vabariigi taaskehtestamise järel hoogustus koolinoorte väliturism. Päevakorda tõusis teadmiste ja oskuste tase oma kodukandi tutvustamisel nii kodu kui võõrsil. 1990. aastal hakati Eesti Noorte Turismimaja ekskursiooniosakonna juhataja Merike Naabri eestvedamisel koolitama õpetajaid-juhendajaid. Loodi noorgiide aastaringne koolitussüsteem, mis hõlmas õppe- ja huvipäevi, laagreid, ekskursioone ja ekspeditsioone, 1996. aastast ka ühisekspe-ditsioone koos noorte kodu-uurijatega.

Tavaks said noorgiide konkursid, esimene kevadel 1992, eesmärgiga selgitada välja tublimad noorgiivid ja originaalsemad kodukandi eripära tutvustavad marsruudid.

1994. aastal kinnitati noorgiidi statuut: (üli)õpilased, kes läbisid kahe-kolme-aastase koolitusprogrammi, koostasid giidireferaadi, kaitsesid seda üle-eestilisel noorgiide konkursil ning sooritasid edukalt kolm kuni viis arvestusekskursiooni, said noorgiidi tunnistuse, mis andis õiguse korraldada tasulisi ekskursioone ning töötada õpilasrühma saatjana. Noorgiidi statuuti keegi ametlikult tühistanud ei ole, kuid praktiliselt on elu Eestis vahepeal nii palju muutunud, et selle punke ei ole enam võimalik täita.

Noorgiide kool

Aastail 1991–1999 tegutses ENTM, hiljem ENAK-i juures Tallinna Noorgiide Kool. TNGK tegevust finantseeris linna haridusamet. Ruumidega toetas Ajaloomuuseum, seejärel ajaloolises Kolmes Ões (tänapäevase erastatud ja luksushotelliks renoveeritud) paiknenud turismiamet. TNGK õppustel osales aastate jooksul 265 õpilast 27 koolist. Igal õppeaastal viidi läbi temaatiline kursus koos õppe- ja arvestusekskursioonidega: 1991/1992: "Hansalinn Tallinn", seejärel "Kuber-

mangulinn Tallinn", "Tornidelinn Tallinn", "Sadamalinn Tallinn", "Pealinn Tallinn", "Tallinn kui kultuuripärand". Noorgiide koolitamisel on osalenud kümned ja kümned oma ala korüfeed. 1999. a võeti vastu uus noorsootöö seadus. ENAK kui riiklik huvialakool likvideeriti, koos sellega kaotati paljud senised projektid ja tegevussuunad, sh noorsooturism. Eesti Noorsoo Algatuskeskuse asemele moodustati haridusministeeriumi hallatav asutus – Eesti Noorsootöö Keskus, eesmärgiga suunata ja korraldada noorsootööd. Uue kontseptsiooni kohaselt moodustas huvialaharidus ühe kaheksast noorsootöö valdkonnast. Noorgiide ja kodu-uurijate tegevus liideti ühisnimetaja "kultuurilugu" alla.

Huvipäevad

Aasta algab talvisel vaheajal noorgiide ja kodu-uurijate huvipäevadega. Kuna-gistest ENTM aktiivpäevadest (kodu-uurijad, noorgeoloogid, matkajad ja muuseumisõbrad kogunesid Tallinna, täiendasid oma teadmisi, käisid ekskursioonidel ja teatris) said noorgiide ja kodu-uurijate huvipäevad. Säilis üldjoontes sama formaat: esimesel päeval toimusid Mustpeade Maja Olavi saalis (hiljem Tallinna Matkamajas või Ajaloo Instituudis) loengud ja vestlused oma ala väljapaistvatelt asjatundjatelt (Jüri Kuuskemaa, Veljo Ranniku, Einar Laig-na, Jaan Tamm, Epp Kangilaski, Sirje Kivimäe, Aleksei Turovski, Sulev Mäe-väli, Priit Raudkivi, Ants Hein, Mikk Sarv, David Vseviov jpt), teisel päeval õppused, konsultatsioonid, ekskursioonid muuseumidesse ja arhiividesse, lin-naekskursioonid noorgiide juhtimisel.

Piltlikult öeldes on huvipäevad nagu pats, kus erinevate inimeste interpretatsioon, üksteist täiendades põimuvad eri liinid/teemad – üldkultuur, muinsuskaitse, folkloristika, mentaliteediajalugu, loodushoid, turismimajandus, giidimeis-terlikkus, uurimistöö metodika. Huvipäevad on ühtlasi ettevalmistus üle-eestilistele suurüritustele – giidikonkur-sile ja kodu-uurimiskonverentsile.

Noorgiide konkurs

Kevadiseks suurürituseks sai üle-eesti-line noorgiide konkurs. Õpilane koostas võistlustöö (marsruudi 7–10 huviväärsest objektist koos ajakava ja me-toodiliste soovitustega ning objektide

Õpilased muinasmaastike õppereisil Saaremaal Kaali järve ääres.

Helle Solnaski foto

lühikirjeldusega), kaitses seda žürii ees ning tutvustas ühte ekskursiooniobjekti nii, nagu teeks seda "vabas looduses" tõelisel ekskursioonil. Tänapäevani on toimunud 12 giidikonkurssi, eesmärgiks selgitada välja tublimad noorgiidid ja originaalsemad kodukandi eripära tutvustavad marsruudid. Konkurssidel on osalenud ca 600 õpilast ligi sajast koolist. Läbi kõigi aastate on osalenud Hummuli PK õpilased (juhendaja Endla Miske), peaaegu kõigil Osula PK (Heljo Saar) ja Patküla PK noorgiidid (Mall Lepik; kool suleti 2003). Aastatega on kogu Eesti kaetud omanäoliste ekskursioonimarsruutidega.

Enamjaolt ei ole noorgiidi eesmärk elukutseliseks giidiks saada – see on tema võimalus sisemiselt rikastuda, olla edukas suhtleja, saada häid sõpru ja rännukaaslast. Samas võib see pakkuda sisukat rakendust koolivaheajal oma kodukohas. Parimaks näiteks on Orissaare Gümnaasiumi noorgiidid, keda juhendab õpetaja Evi Männik, sotsiaalteaduste magister (2002) ja Saaremaa aasta naise tiitli laureaat (2001). 1998. aasta suvel avasid Orissaare Gümnaasiumi noorgiidid koostöös vallavalitsusega oma teabekeskuse, kus koguti ja jagati turismialast infot ning korraldati külalistele ekskursioone. Noorgiide õppeprogrammi, milles peaarhitekt kliendi-teenindusel ja võõrkeelteil, on läbinud 34 õpilast. Lisaks igasuvisele i-punkti tege-

vusele on noorgiidid 2000–2003 koostöös Saare Maavalitsuse ja Saaremaa Laevakompaniiga läbi viinud küsitlusi sadamas ja parvlaeval, selgitamaks välja turistide eelistusi, osalenud mes-sidel "TourEst" ja "Matkamiks."

Praegu koolitatakse noorgiide umbes 25 koolis kas valikaine – turismiõpetuse (Haljala G, Häädemeeste KK) – kaudu, huviringis (Tallinna Huvikeskuse Kullo giidide õppering, Osula PK koduloo-ring), projektitööna mittetulundusühingu juures (SA Keskkonnahariduse Keskuse Erahuvialakoolis Tartu Loodusmaja, SA Rahvahariduse Seltsi Rahvahariduse Erakool) või õpetajate initsiatiivil (Sindi G, Tõrva G, Hummuli PK, Raudna PK jt).

Ühisekspeditsioonid

Suviseks suurürituseks on noorgiide ja kodu-uurijate ühisekspeditsioon – 3–4-päevane uurimisreis ühte või mitmesse maakonda, tutvumaks kohaliku minevikupärandi, looduse ja huviväär-sustega, ühtlasi on see talvel õpitu praktiliseks väljundiks. Ühisekspeditsioonide moto on: "Enne, kui lähed Pariisi, käi ära Nuustakul!". Ekspeditsioonid kuuluvad noorgiide koolituse raudvarasse. Enne ühiseid ekspeditsioone tegid noorgiidid sügisekspeditsioone ("Piirisaare '99", "Võrumaa '96", "Lihula–Pärnu '95", "Lääne-Virumaa '94", "Lõuna-Harjumaa '93"), kevadlaagreid (1995

Tõrvas, 1994 Hiiumaal, 1993 Kosel) ja õppereise (1998 Saaremaale, 1997 Lääne-Virumaale, Järvamaa mõisatesse ja Helsingisse, 1996 Harjumaale, Rootsi ja Norrassa, 1995 Prangli saarele, 1994 Heimtali ja Stockholmi, 1993 Põltsamaale, Pihkvasse ja Petserisse, 1992 Jõgevale ja Sankt-Peterburgi).

1996. aastast teevad noorgiidid ja kodu-uurijad ekspeditsioone koos. Tulevase reisi kava visandatakse giidikonkursi huvitavamate marsruutide põhjal, korraldajatena löövad kaasa külastatava piirkonna õpetajad ja õpilased. Seni on toimunud üheksa ühisekspeditsiooni: "Setomaa '96", "Naissaar '97", "Piki Peipsit '97" (vene vanausuliste juurde), "Liivlaste radadel" (1998, Kuramaale), "Rannarootslaste radadel" (1999, Vormsi külastamisega), "Pärnumaa 2000" (Kihnu külastamisega), "Saaremaa 2001", "Mulgimaa 2002", "Sakala ja Ugandi 2003".

Ekspeditsiooni teemadering ulatub kaugemaist aegadest tänapäevase regionaalpoliitikani. Teel kohtume kohaliku elu edendajate ning omavalitsus-, haridus-, turismi- ja kultuuritöötajatega. Ekspeditsiooni "lihtliikmed" saavad samuti sõna sekka öelda: teel on instseneeritud kodukandi legende, väideldud ja diskuteeritud (näiteks Mulgimaal "Tammaru rahvas Kitzbergi "Libahundis" – identiteedi säilitaja või hauakae vaja?", "Rahvuskultuur kui reservaat?"); Kuramaal liivlaste juures, 1998, "Euroopasse minemise viisid 12./13. ja 20./21. sajandil", "Ordu – kultuuritooja või kultuuririkkuja?", "Kas väikerahvakildudel (loe: liivlastel) on tulevikku?"). Teel püüame avastada Eestimaa varjatud rikkust, paikkondlikku identiteeti, tunnetada kultuuri ajaloolist järjepidevust. Ühisekspeditsioon aitab sügisel uue hooga alustada.

Kodu-uurimiskonverents

Sügis algab üle-eestilise koolinoorte kodu-uurimiskonverentsiga Tallinnas eelmise õppeaasta sisukamate õpilastööde põhjal. Viimane konverents, 17.10.2003, oli järjekorras 35. Konverents avati pidulikult Eesti Teaduste Akadeemia majas, ajaloolises Ungern-Sternbergide palees. Tervitussõnad külalistelt (neist nimekaim folklorist ja etnoloog Ingrid Rüütel), tänukirjad haridus- ja teadusministeeriumilt ning au-

hinnad parimatele juhatasid sisse päeva teisema poole – ettekanded Tallinna Pedagoogilises Seminaris. Kolmes sektioonis tutvustati 82 õpilasuuringut, mis valminud 58 juhendaja käe all. Kokku osales konverentsil 139 õpilast, õpetajat ja külalist, esindatud oli 47 kooli kõigist maakondadest, v.a Hiiumaa ja Lääne-maa. Maakondade lõikes tunnistati tänavu parimaks Pärnumaa, usutavasti aitas sellele kaasa linna- ja maavalitsuse eestvõttel rohkete temaatiliste üritustega tähistatud "pärandi aasta 2002". Kaheksa maakonda viib senini igal kevadel läbi oma kodu-uurimispäeva. Ühe õppeaasta jooksul saab kaante vahele 220–280 kodu-uurimistööd, kokku on üle-eestilistele konverentsidele jõudnud 3356 õpilastööd. Need on olnud erineva kaalu ja sisukusega, kuid protsess ise – pärimuse jäädvustamine – ja selle haare on olnud märkimisväärne. Üldse hinnatakse läbi aegade kaante vahele saanud ligi 6000 kodu-uurimistööd.

Mida uuritakse?

Et tehtust jääks jälg järeltulevatele põlvetele, antakse 1972. aastast välja seeriakogumikku "Õpilaste kodu-uurimistööd" (2004. aastani kokku 23 numbrit). Väljaandes on lühendatult publitseeritud eelmise kahe konverentsi sisukamad tööd ja õpilastööde täielik nimistu. Selle põhjal saab ülevaate maakondades toimunud kodu-uurimistegevusest ja õpilastööde temaatikast läbi aegade. Kui esimeses kogumikus domineerisid koduloolis-etnograafilised teemad, siis järgnevatel hakkas ajastule iseloomulikult prevaleerima ideoloogiline aines (pioneer- ja komsomoli ajalugu, revolutsiooniline võitlus ja nn lahingukuulsuse rajad). 1972. a lülitati kodu-uurimine üleliidulise pioneeride ja koolinoorte ekspeditsiooni "Minu kodumaa – NSV Liit" tegevustiku raamidesse.

1980. aastate lõpul – 1990. alguses domineerib stalinistlike repressioonide, eelkõige küüditatute mälestuste teema, 1990-ndate keskpaigast muudatused maaelus, tühjenevate külade-talude lood. Arvestatavas mahus on uuritud kooliga seonduvat: koolide ajalugu, õpetajaid, eri- ja süvaõppega klasse, lende ja vilistlasi, huviringide tegevust, õpilastraditsioone; samuti pärandikultuuri objekte ja mälestiste käekäiku, loodust ja demograafilisi protsesse, koha-

likku folkloori ja etnograafilist ainet, väljapaistvate inimeste eluteed ja -tööd, rahvakunsti viljelejaid, sugupuid ja pere-lugusid, rahvusi ja rahvakilde Eestis, seltse, ühinguid ja organisatsioone. Viimasel kodu-uurimiskonverentsil käsitleti ettekannetes pärand- ja popkultuuri, tänapäeva folkloori, mentaliteediajalugu, nii traditsioonilisi teemasid (elulood, kü-lade ajalugu, muinasmälestised) kui ka traditsiooniliste teemade (kooliajalugu) uusi vaatenurki (koolivägivald, erivajadustega lapsed, õpilaste kiitmine-karistamine, noorte mentaliteedi muutumine). Olenemata teemast, kõnelevad kodu-uurimistööd meile õige palju ajast, millal need on kirja pandud. Õpilaste uurimistööde temaatika alles ootab põhjalikku analüüsi.

Kasutegurist

Jaan Eilart on öelnud, et kodu-uurimine on muutuva maastiku mälu järjepidevuse missioon. Noorgiid või kodu-uuri-ja oskab ka hilisemas elus hinnata esivanemate loodut ning märgata seda, mis on väärt kestma läbi aegade. Mõnel mõjutab see otseselt elukutsevalikut, teisel avardab maailmapilti, jättes oma jälje kaudsel moel.

Õpetajad on need, kes näitavad õpilasele kätte uue teeraja, kulutavad oma isiklikku aega, et kaasa mõelda, aidata täiendavat materjali otsida, motiveerida, praktiseerida, julgustada, innustada, suunata. Mihkel Rebane ütles kord, et pedagoogi ülesanne on anda õpilasele juured ja tiivad. Eriti aktuaalne on see tänasel päeval, muidu pudeneks kõik pidevate muutuste tuultes laiali, nagu on tänaseks kadunud suur osa kunagisest huviharidussüsteemist.

Kirjandus

1. Eesti NSV/Eesti Õpilaste Teadusliku Ühingu IV–X teaduskonverentsi teesid. Tallinn, 1984–1990.
2. Haimre, T. 25 aastat Eesti NSV Noorte Turistide maja. Konverentsi teesid. Tallinn, 1980.

Lätis hõõgub konflikt vene koolide riigikeelse õppe asjus. Kas meie suudame eestikeelsele õppele üle minna sujuvalt või peetakse seda eesmärki juba ette saavutamatuks, küsib sotsioloog Aksel Kirch.

Eesti integratsiooniprobleemid ja Euroopa Liit

Aksel Kirch

Euroopa Uuringute Instituudi direktor

Eestis on seatud eesmärgiks mitte muuta muulaste identiteeti, mis aga tegelikult tähendab etniliste barjääride tsementeerimist. Integratsiooniprotsessi peaks käsitama just etnilis-kultuurilise identiteedi muutusena, kus vene identiteedile lisandub eesti kultuuritaust ja Euroopa Liidus olles ka euroopalikud väärtushoiakud.

Vaatomata pingutustele aidata muukeelsete perekondade lastel kiiremini integreeruda Eesti ühiskonda, on endiselt palju lahendamata probleeme, sealhulgas ka haridussfääris. Rahvastikuministri aruande järgi peab vene õppekeelega koolide õpetajaist 93% integreerumist Eesti ühiskonda vajalikuks, kuid kehtivate seaduste ja Eesti poliitikaga on kursis vaid 45% (küsitlus tehti septembris 2002, vt 6). Teadmised Eestis toimuva kohta saadakse peamiselt raadio ja televisiooni venekeelsetest info-saadetest (85%) ning ainult 7% jälgib eestikeelseid saateid. Eestikeelset ajakirjandust vene õpetajad peaaegu ei loe (0,6%). 27%-l vene õpetajaist on keelekategoria tunnistus, 38% oskab eesti

keelt alg-, 25% kesk- ja 10% kõrgtasemel.

Läti küsimus

Lõunanaabrite juures on viimasel ajal tekitanud suurt rahvusvahelist tähelepanu konfliktid läti keelsele õppele ülemineku pooldajate ja vastaste vahel. Lääne eksperdid ja ajakirjandus ei lähtu iga kord ajaloolistest asjaoludest, kui käsitlevad Balti riikides elavate venelaste seisundit ja reaktsioone. Näiteks võib tuua hiljuti ilmunud pikema artikliseeria ajalehes International Herald Tribune pealkirja "Võimalik väljusähvatus: vene vähemus" all (12.02.). Artikli autor Rick Smith ei varjagi silmanähtavat positiivset huvi võimaliku etnilis-keelise konf-

likti vastu Lätis. Analüüsi puudulikkusest ja faktide pealiskaudsest käsitlest nähtub, et autor ei tunne tegelikku olukorda, kuid annab maailmale siiski sõnumi, et seal Balti riikides "midagi käärrib".

Eestis aktualiseerub riigikeelse õppe probleem taas paari-kolme aasta pärast. Riigikogus 26.03.2002 heaks kiidetud seadusemuudatus määrab gümnaasiumiastmes õppekeeleks eesti keele alates 2007/08. õppeaastast. Munitsipaal-kooli gümnaasiumiastmes ja selle üksikutes klassides võib õppekeel olla ka mis tahes muu keel, kuid loa selleks annab Vabariigi Valitsus kohaliku omavalit-suse volikogu taotluse alusel. Põhimõt-teline üleminek eestikeelsele haridusele pole enam mägede taga, identiteedi ku-

junemise võimalikest valusatest probleemidest vaadatakse meil aga sageli mööda.

Olukorrast Eestis

Eelmisel õppeaastal oli Eestis kokku 636 päevase õppevormiga üldhariduskooli. Neist ca 83% eesti õppekeelega, 14% vene õppekeelega ja 3% eesti-vene õppekeelega koolid (ühes koolis eesti-soome õppekeel). Õpilaste arv 2002/2003. õppeaastal oli 200 478, neist 50 301 (25%) õppis vene õppekeelega koolides/klassides.

Aastal 2007 on Eestis kooliõpilasi umbes neljandiku võrra vähem kui praegu. Võttes aluseks vene õppekeelega koolides/klassides õppivate laste arvu, võib prognoosida, et 2007. aastal võib vene õppekeelega koolides õppida ca 37 000 õpilast. Tõenäoliselt on see arv aga väiksem, sest paljud perekonnad, kus kodune keel on vene keel, püüavad juba praegu panna oma lapsed eestikeelses kooli. Kuid siiski on meil üle 30 000 lapse ja nende vanema, keda see muudatus väga oluliselt puudutab.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava järgi peaks venekeelses koolis juba 6. klassi lõpetaja oskama eesti keeles suhelda olmesituatsioonides, avaldada arvamust, jutustada paikkonna vaatamisväärsustest ja sündmustest. Gümnaasiumilõpetaja keeletase peaks võimaldama eesti keele keskkonnas iseseisvalt ja enesekindlalt hakka saada, eestikeelses õppeasutuses õpinguid jätkata ning eestikeelses keskkonnas tööle asuda. Paljudes koolides aga pole suudetud eesti keele õpetuses sellist taset saavutada. Seda kogeme ise tihti igapäevaelus, kui laps ei oska nimetada eesti keeles isegi korruse numbrit, kuhu ta liftiga sõita tahab. Erandiks ei ole ETV saated, kus 6. või 7. klassis õppiva vene lapsega tehakse intervjuu vene keeles ja tõlge on subtiitrites. Ainult spetsiaalselt integratsioonist rääkivate saadete juhid on leidnud üles need vene lapsed, kes on võimelised rääkima eesti keeles.

Ei saa väita, et haridussfääris poleks midagi tehtud mitte-eestlaste integratsiooni edendamiseks. 2000. a sügisel laienes eesti keele õppe kohustus lasteaedadesse ja 1. klassidesse. Põhikooli eesti keele tundide arv on suurenenud, võrreldes 1996/97. õppeaastaga: üheksa õppeaasta kohta kokku 962,5 tundi

(varem 490 tundi). Hiljuti on käima läinud keelekümbulussprogrammid mitmes Tallinna ja Ida-Virumaa koolieelses lasteasutuses, on toetatud 60 laagri- ja pereõppeprojekti, üheksat kõrgkooli ja täienduskoolitusasutuse projekti eesti keele kui teise keele õpetajate põhikoolituse ja täienduskoolituse uuendatud õppekavade arendamiseks. On rahastatud 12 eesti ja vene õppekeelega koolide koostööprojekti, mis võimaldavad muukeelse kooli aineõpetajal töötada lühikest aega eestikeelses koolis.

Eestivenelased, eurovenelased

Alates 1. maist võime rääkida Eesti riigi uuest identiteedist Euroopa Liidu liikmesriigina. Suure töönaosusega hakkab uus supranatsioonaalne identiteet mõjutama ka riigi elanike enesemääratlust ning etnilise identiteediga paralleelselt olulisemat osa mängima ka riiklik identiteet. Kaugeneme "endise nõukogude vabariigi" staatusest ja muutume järjest rohkem Euroopa Liidu riigiks. Liitumine Euroopa Liiduga toob kaasa taassobitumise mitte ainult majandussüsteemi ja õiguskultuuri, vaid ka euroopalike väärtuste maailma, poliitilisse kultuuri jm. Paljudes Euroopa Liidu liikmesriikides on pärast liitumisotsust tähelestatud rahvusliku eneseteadvuse tõusu.

Eesti elanikkonda ei saa siiski veel käsitleda ühtse rahvusliku identiteedi kandjana. Probleem võib tekkida nende sotsiaalsete tegurite ja mehhanismidega, mis peaksid tagama Eesti-sisese kultuurilise (mitmekultuuriline elanikkonnarühm) ja rahvusliku (kodakondsusliku) integratsiooni jätkumise. Kas Eestis elavad noored, kelle emakeel on vene keel, muutuvad valdavalt mitmekultuuriliseks (milles ei puudu ka eesti keele- ja kultuuritaust) ning kas rahvuslik-riiklik identiteet muutub nendele oluliseks väärtuseks? Sergei Issakovi arvates on Eesti juba märkimisväärselt integratsiooni teele asunud. Tema sõnul käib Eestis "huvitav ja keeruline erilise etnilise grupi ja etnokultuurilise ühisuse – eestivenelaste – tekke protsess. Oma subkultuuriga, sarnaselt prantsuskeelsetega Kanadas või soomerootslastega. Me jääme venelasteks keele, kultuuri, rahvusliku eneseteadvuse poolest. Aga ikkagi pole me hoopiski identsed Venemaa venelaste või, palun väga, Ameerika venelastega" (2).

On selge, et majandusprotsesside seotus ühiskonna poliitilise eluga sunnib varem või hiljem saama selle riigi kodanikuks. Huvitav on siinkohal esitada ka Eestis elavate venelaste jaoks Moskvas välja töötatud uue integratsioonistrateegia seisukohti. Renald Simonjan väidab raamatus "Venemaa ja Balti riigid" (5), et Eestis kujuneb välja täiesti uue identiteedi kandjatena subetnos "eurovenelased". Vene sotsioloogi mainitud kontseptsioon toetub pragmaatilisele oletusele Venemaa ja Euroopa Liidu vahelise majandussilla loomisest, kuid ei võta arvesse muid aspekte, sealhulgas Eestit Euroopaga ühendavat kultuuritausta, mis saab olla ühise Euroopa identiteedi aluseks.

Võrdlusuuringute tulemused

Euroopa identiteet on suhteliselt kergesti tunnetatav, kuid mitte nii kergesti mõõdetav. Bologna Ülikooli emeriitprofessor ja Tartu Ülikooli audoktor Umberto Eco on hiljuti väitnud, et sattudes Ameerikasse, Aasiasse või Austraaliasse, vajab ta pärast südamlikkust vestlust kohalike inimestega päeva lõpuks ka suhtlemist kaaseurooplastega, kusjuures pole tähtsust, kas need on rootslased või bulgaarlased. "Vestlemine kaaseurooplastega on lihtsam, sest meil on palju ühist – ajalugu, mõtteviisi, koguni mitmed kogemused" (1).

Etnopoliitika uurimisgrupp (allakirjutajate juhtimisel alates aastast 1993) on püüdnud siiski seda tabamatut nähtust, identiteeti, mõõta ja uurida. 1993. aasta uurimistulemused kinnitasid eestlaste konsolideerunud eneseteadvuse olemasolu ja selle alusel tekkinud ühisidentiteedi osalist vastandumist Eestis elavate venelaste omale. Kümme aastat hiljem korraldatud võrdlusuuringud näitasid aga, et toimunud muutused peegeldavad vastanduse vähenemist eestlaste ja Eesti venelaste enesetunnetuses. 2003. aastal tehti andmete teisene analüüs, et kümneaastase perioodi vältel toimunud nihkeid fikseerida. Võrdlevalt käsitleti eestlaste ning venelaste Euroopa identiteedi põhijooni ja eripära (joonis 1).

Kui 1993. aastal identifitseerisid eestlased end eurooplasena venelastega võrreldes mõnevõrra tugevamini, siis aastal 2003 saadud identiteedi struktuuri analüüsi andmed lubavad väita, et Euroopa Liidu referendumiks valmistumise

õhustikus olid Eesti euroloimumist toetavate eestlaste ja venelaste hinnangud võrdlemisi sarnased, seejuures sarnastumise trend on arvamusiidrite järgi joondumine.

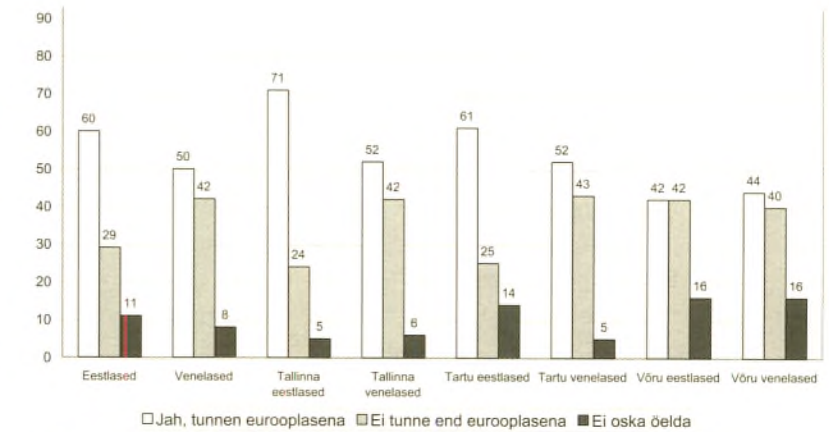
EL-iga ühinemist toetavate eestlaste ja venelaste hulgas on arvamusiidrite hulgas nii äri- ja kultuurieliidi esindajaid kui ka eurooptimiste ja euroskeptikuid, seda kinnitavad nende arvamusideaaliks pidavate inimeste idealistliku identifikatsiooni indeksi kõrged väärtused (joonis 2). Eesti kultuurieliidi kui arvamusiidri seisukohtade tähtsaks pidamine kujunes nii eestlaste kui ka eurojajatajatest venelaste puhul väga oluliseks.

Seda, kui kaugele on arenenud eestlaste ja venelaste eurohoiakuid suhteliselt sarnasena kinnitav arengujoon, võimaldab fikseerida empaatilise identifikatsiooni indeks (seostub empaatiavõimega, mis isikul on teise isiku või grupi suhtes). Indeksi väärtused fikseeriti kahel ajamomendil – aastal 2000 ja küsitluse läbiviimise hetkel juunis 2003. Selles võrdlusindeks selgitab, kuidas toetatakse Euroopa Liitu puudutavatele küsimusele vastamisel arvamusiidritele, tuues nii välja liidrite olulisuse meie ühiskonnas. Saadud andmed lubavad oletada, et kolme viimase aasta jooksul on nii eestlased kui ka venelased Eesti Euroopa Liiduga loimumise küsimuses hakanud rohkem arvestama kultuurieliidi seisukohtadega. Suuremate linnade inimesed võtavad suuresti kuulda ka äriidrite arvamust.

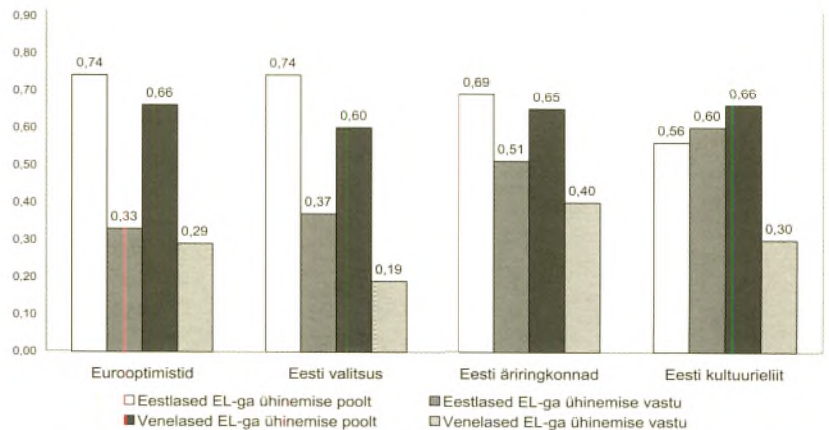
Küsitletud linnaelanike rühmades on selgelt vähenenud eurooptimistide ja euroskeptikute seisukohtade omaksvõtt, võrreldes eelmise uurimisperioodiga. Paaril-kolmel viimasel aastal saavutas Eesti äri- ja kultuurieliidi eurorealistlik positsioon Eesti liitumise kohta EL-iga nii eestlaste kui ka Eesti venelaste hulgas suurema kaalu. On alust kinnitada, et Eesti äri- ja kultuurieliidil on kujunemas välja uus roll Eesti eurointegratsiooni protsessis ja sellega kaasnevas Euroopa identiteedi kujunemises.

Kokkuvõtteks

Identiteedi struktuuri analüüsi andmed viitavad sarnastele tendentsidele eestlaste ja venelaste identiteedi muutustes. Üldiste heaoluhoiakute uuringud näitavad, et kindlate keele, kodakondsuse ja muude integratsiooni mõjutavate regu-

Joonis 1. Eurooplase tunnetamine erinevate etniliste gruppide seas 1993 (%).

Joonis 2. Idealistlik identifikatsioon oluliste teistega. Eestlased ja venelased nende suhtumise järgi Euroopa Liiduga ühinemisse.

latsioonidega on Eestis loodud suhteliselt stabiilse integratsioonipoliitika eel-dused. See annab alust küsida, kas poleks aeg teha muudatusi ka poliitilistes dokumentides, mis käsitlevad venelaste ja teiste mitte-eestlaste Eestisse sulandumist. Aastaid tagasi väljatöötatud dokument "Mitte-eestlaste integratsioon Eesti ühiskonda: Vabariigi Valitsuse tegevuskava" seab eesmärgiks integratsiooni, mida interpreteeritakse kui Eestis elavate mitte-eestlaste praktilist lülitumist ühiskonda ellu. Dokumentis öeldakse, et integratsioon ei ole etnilise identiteedi muutus, sest integratsioon pole millegi kaotamine, vaid tänases Eestis toimetulekuks vajaliku omandamine.

Kui etnilisele vähemusele jäetakse võimalus säilitada oma originaalne etniline identiteet, pole selle muutust põhjust pidada assimilatsiooniks. Järgalt püstitatud eesmärk – mitte muuta muulaste identiteeti – tähendab aga hoopis etniliste barjääride "tsementeerimist". Tegelikult peaks Eestis aset leidvat integrat-

siooniprotsessi käsutama just *identiteedi muutusena* ja nimelt *etnilis-kultuurilise identiteedi muutusena*, milles vene kultuuritaustale lisandub eesti ja Euroopa kultuuritaust ning tulemuseks on mitmekultuurilisus.

Kirjandus

1. Eco, U. Kas on olemas euroopa identiteet? Mõte. EPL Lisa, 16.03.2004.
2. Issakov, S. Mõtteid eestivene kultuuri tulevikust. EPL, 28.02.2004.
3. Kirch, M., Laitin, D. D. (eds.) Changing Identities. Tallinn, Estonian Science Foundation, 1994.
4. Rimm, I. Eestlaste enesetunnetus mõnedes Eesti linnades. Eesti Teaduste Akadeemia Toimetised. Humanitaar- ja Sotsiaalteadused, 1996, 45, 2. 228–237.
5. Simonjan R. Rossija i stranõ Baltii. Moskva, Academia, 2002.
6. <http://www.rahvastikuminister.ee/files/Aruanne2002final1507.doc>

Kalev Kalkun, tõlkija. Lõpetanud Tartu Õpetajate Seminari 1968, TRÜ 1973, täiendanud end Innsbrucki ülikoolis 1994 ja Oulu ülikoolis 1996, praegu FIE (füüsilisest isikust eestlane). Toimetuse palvel jagab ta oma kogemusi tööst mõisakooli direktorina.

Kool keset küla

Mälestusi tööst direktorina ühes Lõuna-Eesti koolis aastatel 1992–2000. Selles mõisakooliloos peegelduvad nagu veetilgas Eesti kooli eilsed, tänased ja homsedki probleemid.

K a l e v K a l k u n

Läinud aastasaja viimase kümnendi teine aasta. Kroon oli just tulnud. Valitses hirmus pöud, kõikjal registreeriti kuuma-rekordeid, viimane vihm sadas maha 15. aprillil.

Noore direktorina noores vabariigis

Ühel päeval külastas mind kummaline delegatsioon, kuhu kuulusid kohalikud võimukandjad. Nad tegid ettepaneku, et asuksin põhikooli direktoriks, sest senine pidi jääma pensionile. Minul aga oli kavas laiendada talumajandust. Laudas oli kaks lehma, põldu olin teinud neli hektarit, lubati tõsta piimahinda, seetõttu vastasin eitavalt. Mulle anti mõtlemis-aega. Kaalusin asja. Piimarahha maksti

korrapäratult, direktori palk oleks olnud kindel, pealegi oli laps kooli minemas. Kuid koolimajana tegutsev mõisamaja oli vana ja väsinud, katused jooksid läbi, kuivkäimla haises. Mulle lubati abi remonditöödel või uue maja ehitamisel.

Pedagoogilist haridust oli mul piisavalt, olin töötanud ka paaris koolis. Leidsin, et oleks viimane aeg leida oma diplomitele jälle erialast rakendust. Andsin volikogule nõusoleku, päev hiljem aga nägin ajalehes konkursikuulutust. See oli tollal midagi tavatut – demokraatia algus ühiskonnas. Kahjuks ei laekunud ühtki avaldust ja mul tuli asuda 1. septembril kooli etteotsa. Vana direktor jäeti paariks nädalaks palgale asju üle andma.

Esimesi üllatusi

Klassiruumid olid värvitud, kriit olemas, õpetajakohad täidetud, õpilasi 90. Õpetajad olid rõõmsalt elevil, meelestatud heatahtlikult. Kollektiiv oli tuttav, olin siin kohakaaslasena töötanud. Tunniplaani koostas pensionile jäänud daam, sest ka õppealajuhataja oli uus. Töö algas, kõik paistis korras olevat, aga siis tulid üllatused. Istusin tihti südaööni koolimajas ning uurisin dokumente ja seadusi. Mõne asja, näiteks tüüpkoosseisude kohta ei olnud kusagilt abi saada. Selge oli, et meil ei tohi olla sekretäri. Ega olnudki. Kuid koristajate ja kütjate normid olid täis vasturääkivusi. Lugesin ahjud ja inimesed üle ning sain aru, et rahvast on liiga palju. Sellest ajast, mil töötas

veel internaat, oli säilinud pesumasini, öökasvataja ja riieturi ametikoht. Õnneks läks kaks koristajat kohe pensionile. Töötades ei oleks nad pensioni saanud, kuid palk oli ainult natuke suurem. Allesjäänud koristajad panin tööle. Seni ei olnud nad klassiruumi puhastanud, seda tegid lapsed "iseteenindamise" korras nagu tänaseni mitmes koolis tavaks. Tagajärjeks oli tihtilugu porine põrand, tolmused pingid ja kirbud.

Teine üllatus oli tarifitseerimine. Kui nõukogude ajal võis palga peast arvestada, siis nüüd kulus mul jagamiseks ja korrumiseks mitu päeva pluss vormistamine kaheveerulisel A4 paberil mitmevärvilises kirjas nagu vene sõjaväes.

Lapsed karjas, bussijuht joo

Esimese koolinädala lõpus helistas sovhoosi karjalauda brigadir ja nõudis esmaspäevast alates kaks õpilast karja. Nii olevat alati olnud. Sütiste elulugu meenutades väitsin, et meil ei ole karjalaste algkool. Zootehniku kõnest tulvas pahameelt: "Me anname teile ju piima!" – "Piima oleme ostnud."

Tegin selgeks, et karjas võivad lapsed käia laupäeval ja pühapäeval. Koolikohustuse mittetäitmisel saab vanemaid trahvida 300 krooniga. Ennäe imet – varsti olidki karjasteks senised töötud.

Sovhoosist tehti kolhoos, mind kutsuti juhatuse koosolekule. Kolhoosi buss vedas ka õpilasi, aga bussijuht müüvat defitsiitset bensiini ning olevat joo. Kool peaks kontrollima. "Selleks on teil dispetšer." Ei, dispetšeri kohustus see ei ole. Minu ettepanekule rakendada selleks korrapidajad-õpetajad, tuli ka eitada vastus. Nimelt oli samal päeval korra pidamas pearaamatupidaja abikaasa. "Las ta siis nuusutab." – "Ei, minu mees ei nuusuta kedagi," kähvati vastuseks.

Pidin leidma uue bussijuhi, võtma ta palgale ning ostma ära ühe majandi kolmest bussist. Kuna igal bussil oli oma juht ja hiljem oleks teda süüdistatud teiselt koha äravõtmises, valis too targu kõige tagasihoidlikuma – puuraamile ehitatud Pihkva vabriku bussi. Bensiini toomiseks maakonnalinnast pidin ostma vaadid. Bussijuht oli väga kohusetundlik, vedas oma auto käruga bensiini kohale. Tööpäev hakkas hommikul kell neli, kui ta pani kodus pliidi vee sooja, et

Mõisakooli tiibhoone enne restaureerimist.

Kalev Kalkuni fotod

see mootoris kallata. Ta ei jätnud korraga ringile minemata. Teid ei puhastatud. Buss murdis enamasti läbi, kiilasjääd vastu aitasid rataste ümber mähitud lehmaketid. Kõik see kestis seni, kuni vald andis kolm aastat hiljem raha, nii et saime osta vana Norrast toodud koolibussi diiselkütte ja soojendatava mootoriga.

Kaks korda kuus pidin käima omal jõul maakonnakeskuses direktorite nõupidamisel. Seal loeti ette uusi määrusi, jagati kirju, õpikuid, võeti aruandeid ning anti palka. Olin seega ka kassapidaja. Kulud jälle kolm aastat, kuni vald hakkas palka maksma. Esimesel aastal tuli teha tarifitseerimine ikka ja jälle uuesti – muutused nõudmised ja palka aeg-ajalt tõsteti. Iga paari kuu tagant tuli teha uued rehendumised. Muutusin päris vilunuduks.

Eluolust ja usuõpetusest

Majand lagunes, inimesed jäid tööta. Kommunistliku partei tegevus lõpetati, kuigi kaks meie vanahärrat nõudsid selle jätkamist. Asulast hakkas lahkuma spetsialiste, lapsed võeti kaasa. Asemel tulid uued, töötud, kes kolisid kodupaika tagasi, maad võttis üldine vaesus. Vald ei olnud veel täiel jõul tööle hakanud. Sovhoosi viimane partorg teatas, et on sügavalt usklik inimene, ja tahtis hakata pühapäevakooli pidama, kuid lapsi ei tulnud. Endine ideoloogia-töötaja kolis ka oma kodukohta. Nüüd oli kohapeal ainuke võimukandja kool, ja need inimesed, kes ei leidnud kirikust

tuge, pöördusid minu poole. Osa tuli murede, osa nõudmistega. Üks pensioneerunud õpetaja avastas, et tal ei ole korteris pliiti, mistõttu palus luba kooli sööklas söömas käia. Sedasama soovisid kaks vallavaest. Kokad olid vastu, aga mina lubasin, kuigi tekkis küsimus hügieeni seisukohalt – koolisöökla ei ole ju avalik.

Jehovistid palusid luba jumalasõna tutvustada. Ütlesin neile ära, nagu ka metodistidele, kes soovisid koolimajas pühapäevakooli pidada ning usuõpetust läbi viia. Adventistid nõudsid, et koolisöökk oleks lambalihast. Küsimus oli paari pere lastes ja sai lahendatud nii, et lapsed sõid ainult piimasuppi ja paljast putru. Halb oli vaadata, kuidas poisid taldrikutäie tanguputru niisama ära sõi, siis süngelt mõtiskles ja sirutas ikkagi käe kastmekausi järele. Vanemad seadsid neile tugevad piirangud, vestlesid kehakultuuri õpetajaga, sest see õpetas poistele enesekaitsevõtteid ning rahvatantsu. See ei olevat kristlikule inimesele sobiv. Ka kooli jõulupidu oli paha, sest peeti jõulukuuse all. Selgitasin, et koolimajja tuuakse erinevaid puoksi – sügisel pihlakaid ja vahtraid, kevadel kaski, talvel aga kuuski. Jõulupidu oleks tulnud pidada hommikul, sest päikeseloojanguks pidavat lapsed kodus olema. Jõulude ajal aga loojus päike juba enne kolme. Nii tekkis raskusi näidendis mängimisega, millest lapsed ise olid meelstasti osa võtnud. Leidsin piiblist, et õhturahu algab neljanda vahikorra ajal, seega umbes kell seitse. See ei sobi-

Rogosi mõisa tiibhoone, 17. sajand, restaureeritud 1997.

nud, nende kirik olevat otsustanud teist. Nii jäidki need lapsed koolipidudest ja laupäevastest üritustest kõrvale.

Usuõpetaja kohta käis nõudmas viis inimest, kellele kõigile pidin, viidates ministeeriumi ettekirjutusele õpetajate pädevuse kohta, ära ütlema. Raske olekski olnud moodustada õpperühma kuue erineva ususuuna lastest.

Säästmaks usulahke minu isiku värbamise vaevast, läksin esimesel võimalusel luteri kirikusse armulauale. Noor diakonõpetaja pidas lõikustänapühapäeva teenistuse ettekirjutatud stsenaariumi kohaselt, tänas taevaisa hea saagi eest ja palus uut samasugust. Mõtlesin endamisi, et teist nii põuast suve loodus enam vastu ei pea.

Kutsusin edaspidi kooli pidulikule aktsusele ikka kohaliku luteri jutlustaja. Metodistid tulid ise, neist oli kokkuvõttes ka abi, nad korraldasid pühapäevakooli ja organiseerisid igale õpilasele kingituseks "Uue Testamendi".

Koolielu igapäev

Vaesuse tõttu olid keskküttega majad kütmata, hinnatuks muutusid seni põlu all olnud ahjuküttega korterid. Pesemastusest levisid õpilastel sügelised. Olin kunagi klassijuhataja koolis, kus levis kollatõbi, see on kiire nakkama. Kolhoosi sauna enam ei köetud. Organiseerisin sauna kütmise kooli puudega. Nii kestis see paar aastat, kuni järgmine saunapidaja laskis paaril korral pumba ära külmuda.

Remondimehe leidmisega oli raskusi, palk pea olematu ja laoseis peaaegu ideaalne, s.t tühi. Rohkesti oli vaid elektripirne, kuid liiga suured. Pidin vahetama elektrijuhtmed ja laskma panna portselanist pinnipesad. Raha vallavalitsusest ometi sain. Isegi tuletõrje jäi mõõtmistega rahule. Muidu tegi aga tervisekaitsetalitus koos tuletõrjega igal aastal paar akti, nõudes kooli sulgemist. Mõned trahvid pidin maksma ise, sama teigid ka kokad. Kus olid need inspeksioonid enne mind? Kas tõesti oli neil tegelik olukord teadmata? Palju pahandust tekkis vee pärast – kraanist tulev vesi oli lubatust viis korda suurema rauasisaldusega, hägusus ületas normi koguni seitse korda, aga seda puurkaevu vett jäi kogu asula. Kord oli sellele kaevule ometi luba antud. Nüüd aga oleksin justkui mina pidanud filtreid panema.

"Muretsejaid" oli teisigi. Kui asula sai lõpuks nüüdisaegse heitveepuhastusseadme, käis selle avamisel palju rahvast. Raadio kohalik korrespondent ei mahtunud limusiiniga ära sõitma, vaid pidi meie inimestega veel tunnikese veetma. Näitasin talle koolimaja ja rääkis kitsaskohtadest. Osutasin kraanikaussidele ja ütlesin, et need on roostes vee kvaliteedi tõttu. Mõõdus paar päeva, kuni minu poole pöördus abivallavanem, kellel vallavanem oli käskinud kraanikaussid ära puhastada. Tema oli saanud korralduse maavanemalt, kellele murelik raadiotädi rääkis äärmisest hoolimatusest kraanikausside eksplua-

teerimisel. Ju siis saab ka niimoodi. Ilmselt proovis ta seda kurta raadiosaateski, kuid meie roostes kraanikaussid ei ületanud vist uudiskünnist.

Kurjad inspektorid

Eriti kuri oli tööinspeksioon, kes käis enne remonti kooliõuega tutvumas. Nad teatasid, et vāravalt on kivid kaela kukkumas, ja käskisid koolil selle korda teha. Vastasin, et lisaks koolile kasutavad meie õue veel mitu asutust ja päevas käib seal mitusada inimest. Soovitasin neil tutvuda koolimajaga seest, kus aeg-ajalt krohvilatatakse laest alla kukkus. Ühe vārava kohale tegingi laudadest lavitsa, mis suuremad kivid kinni peaks. Lavits seisab muide tänagi.

Üldse nõudsin inspektoritelt, et nad saadaksid oma aktid ka vallavalitsusele kui hoone tegelikule omanikule ning haridusosakonnale, kes siis veel remondiraha jagas. Minu lähenemine üllatas, sest süüd oldi harjutud nägema inimeses, mitte süsteemis, aga süsteem oli mäda. Ühes naaberkoolis toodi vesi ämbritega, samamoodi viidi solk välja. Teises tuli veetoru küll sisse, kuid välja pidi viima ämbriga. Tagajärjeks oli mädanenud koridoripõrand, millele aeg-ajalt uus linoleum peale tõmmati. Meil tuli vesi majja toruga, välja läks solgitoru. Kahjuks oli kõik amortiseerunud. Katkisest torust jooksis solk keldrisse, pannes maja vajuma ja tekitades hallitust. Kuivkaimla oli ehitatud väga nutikalt – kaksikümmend aastat tegutses lampkastina üks mõisa veinikeldritest. Kui püüdsin rajada õhutustoru, selgus, et sinna ei pääse müürist läbi. Ainuke õhutusvõimalus oli läbi prill-laudade, sealt levis hais kogu koolimajja. Koorijuht, kes käis korra nädalas, märkis ikka, et nohu puhul ei ole ninasalvi tarviski, koolimaja õhk pidi kohe "lõõrid" lahti lööma.

Raske oli ilma majandusjuhatajata. Ei olnud ette nähtud. Nii pidingi ise otsima kolhoosist või naaberkoolidest aknaklaase. Õpilased lõhkusid neid aeg-ajalt, küll pallimängude käigus, küll pahatahtlikkusest.

Panin poisid palli mängima, maakonnas olime ikka esimeste seas. Üks poiss oli oma ootamatult pikast kasvust nii vaimustuses, et lõi peaaegu iga päev jalaga mõne lüli puruks. Tunnistajaid ei olnud kunagi. Mul õnnestus ta koos

emaga psühhiaatri juurde saata. Põgusa vestluse järel pandi diagnoos: ilmse VAM-iga (vaimse arengu mahajäämus), vajab erikooli.

Päästa koolimaja

Katused jooksid läbi, kuid neid ei saanud lappida, sest auku ei olnud läbi laudise näha. Vihmade puhuks olid põõningule paigaldatud vannid ja ämbrid, mida käisin ise tühjendamas, kui koristajaid käepärast ei olnud. Meie koolimaja katus sai ka rahvusvaheliselt kuulsa. Käisin Austria rahastatud mitmetapilisel juhtimiskursusel. Tirolis mägilossis korraldatud lõpuüritusel vestlesid professorid kõigi osavõtjatega, minult küsiti, kuidas läks käik haridusministeeriumi katuseraha saamiseks. Ma ei hakanud selgitama, et mind Tallinnas välja naerdi, vaid ütlesin, et meie ministeerium arvab, et odavam on ämber osta kui katus panna. Hüvastijätul soovis Vorarlbergi liidumaa haridusminister, uhke daam, kõigile palju edu, mulle aga pilgutas silma ning lausus: "Ja palu ämbreid!"

Asjade käigust ette rutates võin öelda, et kulus viis aastat, enne kui katus parandatud sai. Kool sai ka eurosöökla, duširuumid ja palju muud, mille õpilased tänuga vastu võtsid, kuid mis loomulikult tekitas ühtlasi palju kadedust. Pahased olid naabervallad, uus maavalitsus ning isegi mõned parteid, sest nad ei olnud ise asja korraldamas.

Esiolgu müttasin koolimaja päästes. Paikasin, kummikud jalas, keldris torusid, kühveldasin põõningult liiva maha, parandasin läbijookse, tühjendasin ämbreid. Suutsin korraldada küttepuude veo ning tükeldamise, isegi briketi võlusin õigel ajal välja. Veeavariide puhul vedasin kodunt 60 liitrit vett, nii et lõunasöök ei jäänud kunagi ära. Põrandapesemisvesi kanti järvest.

Üldse tundub mulle, et abipersonali õnnestus paremini motiveerida kui õpetajaid, need olid liigselt vanas kinni. Külastasin kõigi tunde, andsin peaaegu kõiki õppeaineid, kui õpetaja oli tarvis kuhugi sõita. Hankisin puuduvad programmid. See oli aeg, mil õpetaja ei pidanud veel õppekavaks nimetatavat raamatut kirjutama, VÕT ja PTUI olid selle töö ära teinud. Võtsime edukalt osa aineolümpiaadidest, auhinnalisi kohti tuli nii maakonna ja kui ka riigi arvestuses.

Õpetajad ilmselt ei tajunud kooli rän-

ka majanduslikku olukorda. Nii hakkasid mõnedki oletama, kuidas nemad juhataksid kooli õppetööd minust paremini. Kuulsin külarahvalt, kuidas tegutsevad initsiatiivgrupid, kus koolist kaugel seisvad või kõrvale jäänud inimesed arutavad, kes ja kuidas peaks kooli juhatama. Minu juurde ei tulnud keegi otse. Meie külas on kombeks teisi inimesi ja nende tegemisi tagaselja arutada.

Kollektiivi juhtimisest

Töötamine kollektiivis on keeruline, eriti juhil. Mul kulus selle tõdemiseks aastaid. Olen alati arvanud, et mingist otsusest või teatest saavad kõik inimesed üheselt aru. Aga ei. Tõlgendusi on täpselt nii palju, kui on väitel kuulajaid. Püüdsin koosolekud teha võimalikult kompaktsed ning lühikesed. Selleni jõudsin oma esimese töökoha kogemusi arvestades, kus mulle kui noorele õpetajale anti austav kohustus olla õppenõukogu protokollija. Jõudsin järeldusele, et mida enam koosolek venis, seda rohkem läks isiklike arvete õiendamiseks. Aeg-ajalt hüüdis keegi: "Seda palun tingimata protokollida!" või "Seda palun mitte protokollida!". Olin noor ja intriigidest kaugel ning teatasin, et ma panen kõik kirja. See on ju ametlik koosolek. Kui ei taha oma sõnavõttu jäädvustada, ei ole tarvis esineda. Jahmatus oli üldine, kuid kahjuks distsiplineeris jutupaunikuid lühikeseks ajaks. Samamoodi oli ka meie koolis. Pärast koosolekut arutas osa rahvast asja veel tundide kaupa, jõudes sootuks erinevate otsusteni.

Probleem on ülemaailmne. Õpetajad arutavad koosoleku otsuseid seksioonides – kohvikus, pubis jm. Intrigidid on tavalised. Austrias on õpetajate tarvis piirkondlikud lepitajad. Kui intrigid võtavad laiema ulatuse, viiakse minu professori sõnul kollektiiv kuhugi suusakuurorti, kus kahe-kolme päeva jooksul suu puhtaks räägitakse. Süsteem pidi toimima, seda soovitati ka Eestis proovida. Aga meil ei ole ju pädevaid lepitajaid. On võimalik tellida psühholooge, kuid nende asjaga kurssi viimine võtaks väga palju aega. Inspektorid ei ole kahjuks erapoolatud, nad on enamasti ikka mõne rühmitusega seotud. Lisaks ei kujuta ma meie pensionieelikuid ja pensionäre suuskadel ette. Ei ole meil sellisteks ettevõtmisteks rahagi.

Uudishimulikud välismaalt

Kooli väisas ka uudishimulikke välismaalasi. Rootsi meedikud kinkisid paarile klassile tuubi hambapastat koos hambaharjaga ja õpetasid meid hambaid pesema. See neid ei huvitanud, et meie joogivesi on vähese floorisisaldusega, et kool jagas regulaarselt floortablette.

Korduvalt astusid läbi Norra ja Rootsi jahituristid, kelle seas oli ka õpetajaid ja koolijuhte. Kuulnud, et meie kooli eelarves on raha ainult kuuetele õpilasele saabaste ostmiseks, olid nad üllatanud – kool tegeleb ka sotsiaalküsimustega. Aga ainult kool sellega tegeleski. Vallad tegid alles oma põhikirju ning mõni üksik asus arengukava koostama.

Aga välismaalased hakkasid meile edaspidi asju tooma – saime koguni koopiamašina, sügavkülmi, kirjutusmasinaid. Kõik küll kasutatud kraam, kuid ikkagi tarbimisväärtusega. Kõige tähtsam oli, et toodi tarvitatud riideid. Meie inimesed ei olnud aastaid midagi osta jõudnud ega saanud. Nüüd saime mitmel korral bussitäie riidekraami. Jagasime kõigile õpilastele, jätkus täiskasvanutelegi. See oli oluline rahva meeleolu tõstmiseks. Hiljem kuulsin, et meile oli saadetud ka koormatäis köögiseadmeid, kuid need laaditud maha kuskil Kesk-Eestis. Ise oleme süüdi, et elame Tallinna sadamast nii kaugel.

Kooli tuleb arvuti

Poisse kütkestas arvutiga tegelemine. Saime külla, kus ei tuntud õigupoolest kirjutusmasinatki, kolm arvutit. Palusin matemaatikaõpetajal projekti kirjutada, võtsime ülemustelt soovituskirjad, ja kolm arvutit oligi käes. Panin need endisesse pioneerituppa. Nüüd kirjutas pool klassi humanitaarabi kirjutusmasinaga, teised olid arvuti taga, klahvistik on ju sama. Hankisime programme ja saime kuidagi tööd alustada.

Arvutitega seoses juhtus kurioosne lugu. Valla raamatupidamine tegi inventari ümberarvestuse uue meetodika järgi, nüüd juba kroonides – ja ennäe, kogu koolimaja koos sisustuse ja kõrvalhoonetega oli väärt vaid 32 000, aga iga arvutikomplekti hind oli peaaegu 30 000! Seega olin üheainsa õnnestunud projektiga suurendanud kooli vara kolmekordseks. Tänu jumalale ei

Ehitajad ja poliitikud objekti vastuvõtmisel (vasakul arhitekt Aarne Kann).

käinud vargaid, kuigi tavalisi vargusi tuli ikka ette.

Eksperimendid õpetajaga

1990. aastaid iseloomustab üks suur eksperimenteerimine õpetajatega. Kaotati maaõpetaja erisoodustused – tasuta korter, teatud kogus küttepuid ja 300 kW elektrit kuus. Kõik on ju võrdsed, nii maal kui linnas. Sellega seoses kahanes järsult uute õpetajate tulek maale, allesjäänud aga sattusid igasuguste kampaaniate märklauaks. Räägiti harimata õpetajatest, maakoolist, mis tuleks kaotada, sest see ei arenda õpilasi. Keegi ei maininud, et meie kaks peaministrit on õppinud liitklassides. Nii lapsevanemad kui ka vallaametnikud vaatasid maakoolile kui igandile: "Te ju ei arenda lapsi." See ei tähendanud midagi, et aineolümpiaadidel oli enamik võitjaid maakoolidest, ka meie omast.

Hästi õnnestus häälestada üldsus õpetajate vastu palgatõusust rääkides. Kolmel korral juhtus nii, et palgatõusust hakati jutustama juba septembris, teoks sai see alles aprillis. Aga kõik teadsid, et õpetajatel tõsteti jälle palka.

Kümneni jooksul prooviti kolme atesteerimissüsteemi, kaotati lisatasu tööstajažilt. Üksvahe oli kõrgema järgu saamiseks tarvis tõestada võõrkeeleoskust. Käisin minagi korduvalt komisjonis, et kuulata, kuidas näiteks laskesuusatamise treener soome keelt hääldab, et saaks talle vanemõpetaja nimetuse anda. Mul endal oli paar järku madalam tiitel.

Kool on omapärane nähtus – süsteem, mis funktsioneerib ka kehva juhiga või mõne aja isegi ilma selleta. On siin tegemist inertsiga või hästi toimiva mehhanismiga, ei tea. Midagi sarnast võib öelda kogu haridussüsteemi kohta. Minu direktoriks olemise aegu vahetus kuus haridusministrit. Kõik lugupeetud mehed, kuid koolielust teinekord natuke kauged. Paaril korral teatasid nad, et ministeerium hakkab koguma andmeid õpetajate vanuselise struktuuri või haridustaseme kohta. Nad ei teadnud, et iga kool esitab 5. septembri seisuga statistikaaruande, kus kõik need andmed sees. Veelgi enam, mõni ei teadnud koolide arvugi.

Minister uurib asja

Noore direktorina oletasin, et haridusminister on kõigi koolide isa ja õige isa ei saa lubada, et üks tema lastest vileleb viletsuses. Tarvis oleks vaid ministrit informeerida, tutvustada olusid. Kapitälremondi taotlus sai esitatud RIP-ile igal sügisel, aga raha ei tulnud. Ministri jutule ei lastud.

Korruga teatati, et minister tuleb maakonda väisama. Soovisin temaga kohtuda, mulle tehti selgeks, et direktorite jaoks ei ole aega. Koostasime hoolekogu nimel kirja meie koolimaja seisundi kohta ja trügisime vastuvõtule lapsevanemana. Sain kirja üle anda, ka teine ringkaitsest läbi pugunud direktor kurtis oma häda. Härra minister küsis haridusosakonna juhatajalt, kas tegemist on

keskkoolidega, ning palus ulatada koolivõrgu kaardi. Juhataja suu vajus ammu-li. Ta teatas, et kaarti ei ole käepärast. Ta teadis ju kõiki koole peast. Asja oleks ära ajanud kas või koolide nimekiri, mida kasutati blankettide, õpikute ja muu jaotusel. Minister lubas meie asja uurida, ja uurib vist senimaani.

Ma ei jäänud ootama, vaid hakkasin abi otsima muinsuskaitse seadusest. Meie koolimaja oli mõisahoonena võetud riikliku kaitse alla. Seadus ütleb selgelt, et riik annab hoonete korrastamiseks raha. Omanik ei tohigi kooskõlastamisteta midagi teha! Mina aga olin oma teadmatuses lasknud koolimajale uued välisüksed panna, parandanud korstnat ja vahetanud rõdu laudpõranda. See oli tüüpiline meie seadus, kus unistused ja tegelikkus on lootusetult segi läinud. Tegelikult oli mõisa restaureerimisprojekt olemas, kuid mitte kooli, vaid pompöösse sovhoosikontori jaoks. Restaureerimisega oli mõisa hoovinurgas alustatudki, aga riigikord jõudis vahepeal muutuda, sovhoosi ei olnud enam. Paarikümmend meetrit uut kivistatud lagunes jõudsasti. See oli ju meie Aseri katusekivi, mida Niguliste kiriku Matteuse kabeli katusel iga paari aasta tagant uuendati. Peab olema vist tänulik, et selline vusserdamine katki jäi. Koolimajale olevat asula generaalplaanis ette nähtud koht künka taga lepaõsas.

Koolimaja küsimus

Koolimaja küsimust arutasime korduvalt osavalla halduskogus. Kas üldse remontida mõisahäärberit? Paar aastat peaks see veel vastu. Koolile pakuti sovhoosikontorit – elumaja pimedas koridoriga alumist korrust. Osa klasse oleks olnud teistes majades. Juhtisin tähelepanu tervisekaitseõuetele. Vaevalt, et kitsa koridoriga hoonesse koolimaja lubatakse. Rääkisime ka Soomes nähtust, kus nii mõnigi koolimaja oli ehitatud tööstushoonesse – kerge konstruktsiooniga putkasse. Esialgu jäi kõik endistviisi. Ainult vanas mõisakuivatis oleva puukuuri katus kukkus sisse. Ka koolimajas olid mõned varingud, õnneks kõik nädalavahetusel või koolivaheajal.

Koos kahe vallavanemaga käisime Tallinnas raha kerjamas. Meid võeti vastu põllumajandusministeeriumi maaelu osakonnas, probleeme kuulati huviga, kuid raha ei lubatud.

Võtsin kaasa fotod mõisa armetust olukorrast ja käisin muinsuskaitseametis. Juhatajat tundsin ülikoolipäevilt, kuid tema viibis välismaal. Asetäitja oli väga tõre ja teatas, et nad teavad niigi kõigi mõisate seisukorda. Mingu ma aga minema, neil on selletagi muret küllalt, ja fotod võtku kaasa, neid ei ole tarvis.

Püüdsin kontakteeruda Tallinnaga telefoni teel. Tallinna telefoniraamat oli vana ajast, pooled numbrid muudetud, neid anti edasi suuliselt nagu rahvaluulet, kaugekõnesid telliti keskjaama kaudu.

Maakonna raha läks teistele, ka vald ei olnud eriti huvitatud meie koolimajast, sest oli teinegi, natuke suurem põhikool, sama armetus olukorras: "Teeme algul ühe, siis vaatame."

Probleem teadvustub

Aegapidi teadvustus meie koolimaja probleemi laiemalt. Riiast meie kaudu koju sõitev Soome telereporter võttis intervjuu ja filmis koolimaja. Reportaazi näidati 1. septembril Soome rahvale, ilmselt vaatasid seda ka Tallinna otsustajad. Korruga olid kohal muinsuskaitse mehed olukorraga tutvumas. Veidi hiljem tabasin koolimaja tagant maavaneema, kes teatas häbelikult, et tahtis näidata oma Rapla kolleegile Eesti kõige lagunenumat koolimaja. Üsna pea käisid taas Tallinna restauraatorid – ja korraga oligi maakonna reservist saadud paarsada tuhat krooni avariilise seisundi peatamiseks. Tallinna inseneride soovitusel alustasime ajutisest katusest kõige pudedamas kohas. Lisaks ajasime lagedelt maha mitu tonni liiva, et maja vajumist peatada. Lähtusime sellest, mis on hädatarvilik ja kiireloomuline.

Ma ei taibanud arvestada kohalike oludega. Sovhoosid olid kestnud 30 aastat, selle aja jooksul ei olnud valla kummaski keskuses ehitatud ühtki eramaja. Kõik ootasid järjekordse paneelmaja püstitamist, et saada korter. Raha korjati hoiukassasse sisustuse ostmiseks, kuni rublad viidi Tšetšeeniasse vanapaberiks. Viimane uusehitus oli vallamaja tuulekoda, kuid revisjonikomisjon oletas, et see on kuritegelik ehitus. Daamid käisid lugemas naelapäid, et selgitada välja, mitu kilo naelu tegelikult osteti ja kulutati. Mul oli plaan kindlustada põuasuvet osa katust, kuid töömehi ei leidnud. Oletasin, et kardetakse kõrgust. Tegelikult kardeti eelmist koolidirektorit, kes elas endiselt

mõisahoones paremas tiivas. Kuidas võib lõhkuda 150-aastast katust! Aga katusekivide vahele kogunenud vahtra õielehed olid mullaks muutunud ning kivid lagunenu, need tuli maha võtta. Lõpuks nõustus appi tulema Tallinnast pärit kehakultuuriõpetaja. Võtsin meile mõlemale kuuks ajaks elukindlustuse, sidusin end kõiega korstna külge. Noormees ei tahtnud kõit, kuid ma ei lubanud ilma. Kui ta oli paaril korral üle räästaääre libisenud, sai temagi kõie vajalikkusest aru. Katused katsime ruberoidiga. Nüüd oli juba osa läbijookse likvideeritud. Pidin nuputama, kust saada veel raha uue kivikatuse jaoks.

Deus ex machina: otsustav sõna

Aga siis tuli sõna otseses mõttes *deus ex machina*, jumalik abi. Endine töökaaslane, peaminister Tiit Vähi üks abidest, teadis oma naise kaudu, mis kooli ma juhatan. Kui peaminister otsustas maakonda külastada, planeeris ta ka meie kooli marsruudi sisse. Pealegi oli minister 40 aasta eest mõne õppeveerandi meie koolis õppinud. Tegin kähku ettevalmistusi. Otsisin arhiivist üles vana klassipäeviku. Tiit Vähi oli olnud väga heade hinnetega õpilane. Ka tollane klassijuhataja oli veel elus ja täie mõistuse juures. Toimetasin ta vargsi koolimajja. Kohtumine endise õpetajaga oli väga südamlük. Peaminister tuli keskmise saatjaskonnaga, kaasas vaid paar ministrit. Andsin ülevaate koolist ning viisin ringkäigule. Juhtisin nad tagatipuks maja alakorrusele, kust aasta tagasi oli välja kolinud endise sovhoosi söökla. See ruum oli eriti kole – hallitanud ja räämas, põrand täis majavammid tekitatud auke. Kuna nooruses olin töötanud giidina, astusin ise varmalt ees. Ronisin üle augu ja jätsin delegatsiooni süvendisse seisma ning jagasin selgitusi. Siis lausus Tiit Vähi otsustav sõnad: "Olukord on siin katastroofiline. Mäletan, et see maja oli varem ilus ja valge."

Haridusminister proovis küll näidata resoluutsust, viitas katkisele aknale ja liivahunnikutele, mis olid just pööningult alla aetud, ning teatas, et kujunenud olukorras olen mina süüdi. Aga peaminister sai aru, et maja sellise seisundi juures ei tule otsida süüdlast, vaid peab tegutsema.

Poole aasta pärast olid esimesed miljonid käes. Restauratorid kohendasid kähku projekti ja tegid surfiuuringuid, et selgitada välja vundamendi olukord. Kiiresti tehti konkurss ning ehitus läks lahti.

Koos kunstiõpetajaga visandasime uue maja skeemi ning märkisime soovitud ruumide otstarbe. See kõik võeti arvesse ning ehitus algas. Kuu aega lammutati, järele jäid vaid müürid. Peatselt kerkis tiibhoone uues ilus, sisemiselt ruumikana. Kasutusele võeti ka pööningukorras. Säilitades murdkelpkatuse kuju, laiendati soklikorrust avara koridori võrra, nii et klassid ei olnud enam läbikäidavad. Teise korruse katusealusesse kerkisid internaaditoad ja duširuumid. Kolme kuu pärast oli ehitus valmis. Katust sai kaetud Eststeini kiviga, mis paisatab olevat tõesti kvaliteetne – seitsme aastaga on tulnud vahetada vaid paar kivi. Aktsendi jaoks kasutati hoones sepiseid, millest osa taoti küla töökojas. Ehitusel sai tööd kuus kohalikku.

Kõige tähtsam oli suur söökla ruum koos köögiga, mis rajati mõisniku heeringa- ja õliaida ning koeratalli kohale. Ilma söökla ei saa kool ometi tegutseda. Kust aga võtta sisustus, eriti köögi jaoks, sest puupliiti seal ei olnud? Lauad-taburetid oleks võinud hädapärast olla vanad. Peab ütleva, et olin ka selle probleemi üle juurelnud. Käisime mitmel suvel ringsõidul mööda restaureerimisel olevaid mõisakoole, omandamas kogemusi, et võtta üle hea ja vältida vigu. Jube mulje jäi ühest uue projekti järgi ehitatud koolimajast, kus oli uute seinte vahel ainult vana mööbel. Eriti nukker oli avar köök: ühes nurgas elektripliit, teises aga eelmisest majast toodud nõrgised kastrulid, panipaika ega külmkappe ei olnudki.

Kõigekest oli tarvis raha. Juba enne ehituse algust otsustasin pöörduda valitsuse reservfondi poole. Tegin seletuskirja ja kalkulatsiooni. Kõõgisistustuse leidsin mingist kataloogist, samuti koolipingid ja tahvlid koos valgustusega. Ootamatult asus appi noor energiline vallavanem, kes soovitas panna eelarvesse ka muusikakeskuse ja televiisoreid. Kuidas raha saada? Õnneks meenus ühele lapsevanemale, et tema keskkooliaegne pinginaaber on tähtsa mehe naine. Maainimesed ei kuluta lõbusõitudeks aega. Kui laps läks inglise keele televiktoriaanile, siirdus ema tähtsa mehe poole. Too an-

dis rahandusministrile soovitusel ning lisaelarvest oligi raha käes. Ei ole me edaspidi kunagi pidanud tutvusi kasutama, sest nüüd leidsid võimaluse renoveeritud maja vaatama tulla kõik riigikogu fraktsioonid. Omandasin kiiresti tänuilurgia teksti, sest igas sõnavõtus pidin tänama kõiki, ka neid, kes olid alul meile kaikkaid kodaraisse loopinud.

Koduloomuuseumist

Kooli koduloomuuseum oli seni olnud väravatornis, kuid seda ei saanud juba kümme aastat kasutada. Tegin ettepaneku viia muuseum ühte renoveeritud võlvkeldrisse. Muuseumiga tegelnud abielupaar, kes oli minuga opositsioonis, keeldus algul, kuid minu veenmise peale soostus vanavara eksponeerima. Seal on palju väärtuslikke esemeid, mälestusi ning pildimaterjali. Algul oli kogu majanurk kopituslõhna täis, kuid pikapeale esemed kuivasid ning väljapanekut saab imetleda igaüks.

Kahjuks ei ole koolil ega vallal raha töö tasustamiseks, haridusministeeriumi aastatoetusest piisas ainult mõne stendi ostmiseks. Sain maksta vaid ühe ringitunni eest nädalas, kokku 150 krooni kuus. Aga muuseum on tänu entusiasistidele olemas. See annab palju juurde ajaloo õppimisel ning kodunurga ajaloo tutvumisel.

Teine etapp, lõppetapp

Ka restaureerimise teine etapp käivitus sujuvalt. Saime keskkütte ning pool mõisahoonest kivikatuse alla. Peahoonne korrastamiseks enam raha ei antud. Maakonda oli tulnud uus juhtkond, lagunenud koolimaja oli aga kõikjal, ka linna lähedal, raha otsustati suunata sinna. Minu suhted tuletõrje ja tervisekaitsetalitusega paranesid, kuid kasvas

omavalitsusjuhtide kadedus. Käinud meie oludega tutvumas, nurisesid nad avalikult, miks nii väike kool nii palju raha saab. See ei läinud korda, et kogu nõukogude perioodi olime olnud korraliku remondita.

Palju kadedust tekitasid internaadi-toad – kümmekond katusealust boksi. Inimesed, kes ei olnud puhtaid ruume varem näinud, leidsid, et see on ju hotell, mis tuleb panna kohe raha teenima. Seda ma tegingi. Valla toetusel ostsime viis nari ja mõne kasutatud laua, ka linad sai kooli eelarvest. Sõjaväelt laenasin tekid ning likvideeritud tehnikumist parkümmend raudvoodit. Majutasin seminare ja vene laste integratsioonilaagreid, talvel elas internaadis üks invaliidist laps koos vanematega. Vald leidis, et sinna sobib ka sotsiaalkorter – emale kahe tütreaga.

Majutusega teenisin poole aastaga 29 000 krooni, seda peeti väheks. Mulle ei makstud majutustegevuse eest eraldi, see leiti direktori töökohustuste hulka kuuluvat. Pikapeale tajusin valla vastuseisu kogu meie kooli tegevusele. Eelarvest ei jätkunud sentigi sanitaarremondiks, kriitikat aga jagus ohtrasti.

Viimaks sattusin internetis teatele, et meie kool on sisuliselt likvideeritud – valla kaks kooli ühendati ühe direktori juhtimise alla. See oli haridusosakonna plaan koolivõrgu moderniseerimiseks, esialgu viies vallas. Täide viidi see meil ja naabervallas, teised vallad millegipärast loobusid. Mina ühendidirektori kohale ei kandideerinud, sest oli näha, et tahetakse minuta hakkama saada. Miks mind siis ei kutsutud uut süsteemi ettevalmistavasse komisjoni? Lisaks viidi kiiresti läbi kooli inspekteerimine, mis päädis halvustava hinnanguga. Nii olingi direktoriametist prii – sama ootamatult,

kui olin selle vastu võtnud. Vallavalitsus kinkis mulle savist meene, ja oligi kõik.

Huvitav, aga raske

Olen alati olnud progressi poolt. Tore, et vald on leidnud raha lisaks direktorile majandusjuhataja ja lasteaiarühma jaoks, ka majutusega tegeleb nüüd eraldi inimene. Mina pidin seda kõike teema üksi ja tasuta, see oli väga väsitav ning ruineeris mu tervise. Tahan rõhutada, et minu kuueaastane intensiivne tegevus põhines peamiselt inimfaktori arvestamisel, tänu sellele saavutasin märkimisväärsed tulemused. Kahju, et seda inimlikkust ei jätkunud alati minu jaoks. Kui olingi negatiivne tegelane, oleksin siiski väärinud rohkem mõistmist.

Üks restauraatoreid, kes koolimajaga hiljem tegeles, nimetas mind kamikadzeks. Kogu selle töö eest ei saanud ma ühtki aukirja ega preemiat. Hinge on jäänud solvangud, aga samas ka kohalike talumeeste tunnustus. Kõige väärtuslikum on mulle Kalev Raave hinnang, kes oma koguduseliikmetega meid külastades nimetas tehtut imetlusväärseks. Tähtsaim on aga see, et meie lastel on inimlikud tingimused koolis käimiseks.

Mõisakoolis on kahtlemata huvitav õppida, kuid raske töötada.

Mahtra Talurahvamuuseumi 2004. aasta teise poole lasteprogrammid Eeru körtsis.

- ◆ 6., 7., 8., 13., 14. oktoober
- ◆ 26. oktoober–10. november
- ◆ 17. ja 18. november
- ◆ 23.–25. november
- ◆ 10.–20. detsember

Leivapäevad.

Hingede aja ettevõtmised. Muinasjutuvested algklassidele (1 tund).

E. Enno luuleprogramm gümnaasiumiõpilastele (1 tund).

“Väike Juss ja tema sugulased” algklassidele (1,5 tundi).

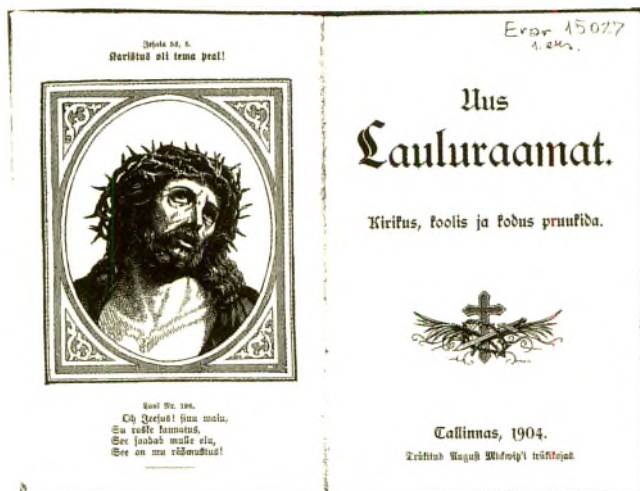
Vanaaegne kooliprogramm 1.–12. klassidele (1,5 tundi).

“Kadriid tulevad” algklassidele (1,5 tundi).

“Jõulud rehetares” 1.–12. klassidele (2 tundi).

Kõik programmid on tasuta ja etetellimisel tel 484 4199. Grupi maksimaalne suurus 35 inimest.

Info muuseumi koduleheküljel <http://www.hot.ee/mahtram>.

Uue lauluraamatu tiitelleht.

Täna 100 aastat tagasi

Koostanud emeriitprofessor **H e i n o R a n n a p**

1. mai

- Rapla kihelkonna Raiküla vallavolikogu otsustab asutada Raikülasse ministeeriumikooli.
- Palamuse kihelkonna Kuremaa valla Kõduküla uus kooliõpetaja, kes vaesuse tõttu ei suutnud põlluharimisvahendeid muretseda, on üllatunud, kui põllule ilmuvad korraga 16 kündjat ja ühe päevaga saavad õpilaste vanemate abiga õpetaja põllud küntud.

2. mai

- Trükist ilmub lauluraamat. "Uus lauluraamat. Kirikus, koolis ja kodus pruukida" on 606-leheküljeline taskuformaadis väljaanne, trükiarv 12 000 eksemplari. Esimene eestikeelne lauluraamat ilmus 1637. aastal.
- Helme endine koolmeister Märt Jakobson pärandab 1000 rubla Helme kiriku uue torni ehitamiseks.

4. mai

Tartu linnavolikogu otsustab määrata seoses linna gümnaasiumi 100. aastapäeva tähistamisega 1000 rubla kooli valgustamiseks gaasilampidega, vaatamata sellele, et linnavolinik Tõnisson protesteeris põhjusel, et linna rahajavad abivajavad õpilased, valgustuse aga peaks omal kulul sisse seadma riik.

13. mai

- Vene-Jaapani sõda teeb korrekture ka seadustes. Riiginõukogu võtab vastu otsuse, et kaheklassilised kihelkonnakoolid võivad nüüd ise pidada "wäeteenistuse eksa-

meid". Riia õpperingkonna kuraator on määranud Eesti jaoskonnas "wäeteenistuse 2. järgu kergituseksamite" kohaks 13 õppeasutust, nende hulgas Tartu Õpetajate Seminar, Viljandi ja Pärnu linnakool, Halliste ja Põltsamaa kihelkonnakool.

- Aastakümneid on olnud peamine koolipill viiuli kõrval orel. Ehkki muusikariistade kauplused pakuvad sellel aastal mitmest riigist toodud harmooniume, on need koolidele kallid osta. Orelimeistrid pakuvad pille odavamalt. Eesti Postimehes kuulutab oreليهitaja G. Kausmann, et ta teeb "mitmehinnalise tellimise pääle koolioreleid".

15. mai

- Sõda nõuab üha uusi sõdureid ja ohvitseri. Kõrgemalt poolt tehtud korralduse järgi nõuavad rahvakoolide inspektorid vallavalitsustelt andmeid õpetajate kohta, kes on esimese järgu maakaitseväge mehed, et nendest sõjaväge tarvis alamohvitseri valmistada.
- Koolides toimuvad lõpuaktused. Tartu Õpetajate Seminari lõpetab 21 kutsega õpetajat, nende hulgas tulevane kirjanik-õpetaja Mart Kiirats (Mats Mõtslane), hilisem Eesti haridusminister Johannes Kartau, ajaloolane Jaan Depmann, Eesti kindralstaabi koolinoorsoo sõjalise õppuse korraldamise juht Mihkel Kuhlberg, tõlkija ja luuletajana tuntuks saanud Richard Usai. Tallinna Reaalkooli kahekümnenenda lennu 50 lõpetanu hulgas on aadlik Moriz von zur Mühlen, parun Friedrich Dellingshausen, preestri poeg

Sergei Orgussaar, talupoja poeg Artur Pihlak, parun Konstantin Pilar von Pilchau, tulevane arhitekt – Eesti linnade suundaandvaid planeerijaid Karl Treumann (Tarvas), hili-sem Tallinna tehnikainstituudi professor Otto Reinwald.

18. mai

Koolitöö lõpu puhul peetakse Alatskivil Kodavere kihelkonna koolide lastepidu. Mängib lastevanemate pasunakoor, kümne vallakooli ja kihelkonnakooli õpilased näitavad kooride kaupa oma lauluoskusi, toimuvad võistlused ridva ot-sa ronimises, võidujooksus jm.

19. mai

Valga linnavolikogu arutab kirikuõpetaja R. Wühneri palvet ja otsustab anda igal kolmel järgneval aastal kirikukoolile 15 sülda puid ja 350 rubla abiraha.

20. mai

Algavad sisseastumiseksamid Tartu linna A. S. Puschkini naisgümnaasiumi. Piiratud vastuvõtukontingendi tõttu võetakse 1. klassi lapsi vastu katsetega kuni 12. eluaastani, 2.–7. klassi aga vaid konkursi korras eksamitega.

21. mai

Raudteedevalitsus premeerib Valga raudteekooli 30 lõpetajat sõiduga erivagunis Peterburi ja Pihkvasse tutvuma sealsete raudtee ja linna vaatamisväärsustega.

24. mai

- Sõja tõttu on vähenenud revolutsioonilised väljaastumised ja lubatud pidada mõningaid koosolekuid. Paides on kihelkonna vallakoolide õpetajate koosolek, millest võtab osa 20 õpetajat. Päevakorras õpilaste teadmised, koolide ja õpetajate majanduslik olukord.

- Riiginõukogu otsusega suurendatakse Jurjevi ülikooli aastaeelarvet 2500 rubla võrra loodusteaduslike uuringute läbiviimiseks.

- Jurjevi poisslaste gümnaasiumis algab uute õpilaste vastuvõtt. Palvekirjale tuleb lisada ristimise tunnistus, rüüganemise tunnistus, seisuse tunnistus ja tunnistus esialgse õppimise üle.

- Rakvere luteriusu koguduse liikmed pööravad tähelepanu vähehooldatud laste kasvatamisele. Kuberner on kinnitanud Alaealiste Laste Eest Hoolitsemise Seltsi põhikirja.

- Tartu linnakool korraldab "jalutuskäigu" linnalähedal Raadis Sahkapuu talu (kus mõni aasta hiljem Mari Raamot asutab tütarlaste majapidamiskooli) metsa. Oleviku andmetel "Pidurong liikus kooli juurest oma muusikakoori saatusel linnast läbi Jaama uulitsast välja. Siin ja seal mängiti ja lauleti. Muusika mängis metsale jumalagajätmiseks marssi. Kooli ette seisma jäädes mängis muusikakoor riigilaulu."

25. mai

Tartus on õpperingkonna uus kuraator riiginõunik Uljanov, kes kohtub ülikooli õppenõukogu liikmetega, võtab jutule-soovijaid Kommertsvõdrastemajas vastu ja kuulab eksa-

meid kroonugümnaasiumis, tütarlaste gümnaasiumis ning õpetajate seminaris.

26. mai

Keiser Majesteet kinnitab põllutöökoolide seaduse, mis jagab koolid kõrgemateks, keskmisteks ja alamateks. Koolid võivad saada kroonumaadest tasuta õppetööks vajalikke põlde ja metsi, samuti koolimajade kütmiseks, ehitamiseks ja parandamiseks metsamaterjali ning abiraha kuni 10 000 rubla aastas. "Päälle pädagogika nõuukogu määratakse veel üks ülevaatuse nõuunik, kes tähendatud koolide tegevust tähele paneb" (Sakala).

27. mai

Uus rahvahariduse minister kindral-leitnant Glasow on näidanud oma käitumisega suurvenelikku šovinismi, öeldes Moskva koole üle vaadates õpetajatele: "Ma loodan, et teie meie kooli kõigest sest vabastate, mis ülearune on ja mis väljamaa mõju talle andnud on" (Eesti Postimees).

29. mai

Trükist ilmub laste vägivalda kajastav näitemänguraamat "Wale palk. Algupäraline laste näitemäng ühes waatuses". Lavateoses ahistab suurem kihelkonnakooli poiss nelja eri perest last, kuni isa tabab poisi patuteolt ja jätab ta üheks aastaks koolist talutöödele. Eesti Postimees kommenteerib: "Wale palk" on tuumakas ja ilus, sünnitab hääd nalja, aga on siiski täiesti õpetlik, tarvitab lihtsat näitelawa sisseseadet ja on seega maal mängimiseks soovitatav."

30. mai

Peterburis A. Jansonini kaubanduskooli lõpetab 12 õpilase hulgas eesti noormees Ludvig Laasberg ja kooli juures oleva raamatupidamise kursuse kuus eesti tütarlast. Kool on töötanud seitse aastat ja viimasel õppeaastal on õpilaste arv 142.

31. mai

- Omalaadseks kooliks on Eestimaa Ämmaemandate Kool, kuhu igal aastal võetakse vastu 12 õpilast. Kooli algusest saadik on lõpetajaid olnud 29. Sel kevadel lõpetab kooli 10 õpilast.

- Trükist ilmub teaduslik-kirjandusliku väljaande "Külvi-mees" I vihik ülestõusmise pühiks. Eesti Karskusseltside soovil toimetanud W. Reimann. Teos sisaldab kirjutusi "langenud tütarlaste Magdaleniumi varjupaigast", varjupaikadest "Saalem" ja "Laagna", "Eestimaa jooma- ja auuta-elust päästmise seltsi tegevusest", F. R. Kreutzwaldist, Põlva pastorist J. G. Schwartzist jm.

- Haridusministeerium teeb katse saada õpetajate kaudu teada, kas volikogud ja haridusorganid täidavad valitsuse määrust, mille järgi pidi kooliõpetajate palk tõusma sel aastal 20%.

Järgneb.

Henriku motiividel

Enn Tarvel

Ajaloodoktor

Henriku Liivimaa kroonikat peetakse õigusega silmapaistvaks keskaegseks kirjandusteoseks ning Eesti 13. sajandi ajaloo tähtsaimaks allikaks. Nii tema ajaloolise teabe kui tekstoloogilise analüüsiga on suhteliselt palju tegeldud, ometi võib taaslugemisel ikka ja jälle leida kirjakohti, mis mõtteid äratavad ja uudset huvi pakuvad.

Henrik on oma Liivimaa kroonika koostamisel sisulise teabe esitamise kõrval kasutanud ohtralt laenulist materjali – piiblit, katoliku preestri tavalisi liturgilisi käsiraamatuid (palveraamat breviaar, missaraamat missaal, kirikupalatuste käsiraamat rituaal, katekismus), patukahetsusraamatut pönitentsiaali, martüroloogiumi ning mingit rooma autorite tsitaatide kogumikku (*florilegium*). Sellest materjalist on ta osavasti kompileerinud keerulise mosaiigi, milles laenuiline element on kord kergemini, kord raskemini ära tuntav.

Palju on tegeldud Henriku kasutatud otseste tsitaatide kindlaks määramisega. Osalt on need näiteks üldiselt tuntud piiblikohad, osalt aga raskemini leitavad. Läti ajaloolane Vilis Bīļķins on omal ajal leidnud 775 piiblitsitaati ning umbes 100 tsitaati breviaarist, missaalist ja rituaalist (1, lk 70, 95). Tsitaadid rooma autoritelt võib ühe käe sõrmedel loendada. Albert Bauer, kes on kroonika publitseerinud Saksamaal, hindab tsitaatide koguarvuks umbes 1100 (2, lk XXIX). Siin ongi raske piiri tõmmata, sest kaugeltki pole selge, mida tsitaadiks pidada. Tekstoloogid on piiblitsitaatideks lugenud näiteks väljendid, nagu "päeval ja öösel" (*die ac nocte*), "palju tuhandeid" (*multa milia*), "arukas mees" (*vir prudens*) jne, kuigi need on ju kõige harilikumad sõnaühendid, kõige tavalisemad keelendid, mis igal pool ette tulevad, mitte üksipäinis piiblis.

Säästke neitseid

Tsitaatide määramisega on niisiis väga suurt tööd tehtud, aga vähem on otsitud kroonikas muud võimalikku laenulist – motiive ja jutustusi. Ometi võiks arvata, et neidki on.

Üks selline koht on päris selgesti äratuntav. Henrik esitab arvukalt rüüste- ja hävitusretkede kirjeldusi, kusjuures need on sõnastuslikult üpris trafaretsed. Vallutajatel oli üldiseks kombeks kõik mehed tappa ning naised ja lapsed kaasa viia. Mõnikord on Henrik teinud nomenklatuurseid täpsustusi. 1211. aastal Sakalas tappes ja röövides võtsid lätlased, liivlased ja sakslased kõik "lapsed ja neiukesed" (*parvulos et iuenculas*) kinni (3, XV, 7). 1215. aastal viisid needsamad Ridalas samasugusel üritusel kaasa "naisi ja poisslapsi ja tütarlapsi" (*mulieres et parvulos et puellas*) (3, XVIII, 5). Samuti viisid lätlased ja Võnnu ordurüütid oma teisel retkel Ugandisse 1209. või 1210. aastal "naised ja tütarlapsed" (*mulieres et puellas*) endaga kaasa (3, XIII, 5). Kõige pikemalt on kroonik selle küsimuse formuleerinud lätlaste esimese sõjakäigu kirjeldamisel Sakalasse 1208. aastal. Olles külasid ohtralt värvunud paganate verrega, läksid nad tagasi, viies endaga kaasa palju veoloomi ja kariloomi "ja õige rohkesti tütarlapsi, keda üksipäinis sõjaväed nendes maades tavatsevad säästa" (*et puellas quam plurimas, quibus solis parcere solent exercitus in terris istis*) (3, XII, 6).

Viimastest sõnadest jääb mulje, et jutt on mingist Liivimaale omasest sõjaväest. Seda küsimust käsitleb närviarstist amatöörajaloolane Juhan Luiga, kellel on mitu fantaasialennukat kirjutist Eesti vanemast ajaloost. Oma pikemas artiklis "Läti Hendriku kroonika kriitika" otsib ta interpolatsioone kroonika tekstis, mitte väikeseid sõnalisi, vaid "võõraskehasid", vahelekiilundeid, mis on kirjutatud algkroonikast erinevas sihis ja stiilis ning teistsuguses ladina keeles. Luiga kirjutab: "Läti Hendriku meelsuse

ja stiili vastane on ka teatav nilbus, millega kiillu kirjeldab Eesti *tütarlaste* vangiviimist: "ainult noori tütarlapsi säilitatakse nendes maades". Läti Hendrik on tõsine ja asjalik. Ta jutustus on eepiline, rahulik ja kõigis inimlikkudes asjades kaine ja kirgluseta. /—/ Vahelekiillu, kirjutaja munk, võis aga oma üksilduses arusaadavalt meelemõnust tunda, oma mõttd viies Eesti noorte tütarlaste poole, mida tal kerge oli huljana vangistatuna, väljamõelduna käsitleda, oma tagasitõrjutud kirglusele voli andes. Ka teisel kohal tuletab seesama vahelekiillu Eesti "iuencula" noori tütarlapsi oma vahelekiilumises meelde, nagu varsti näeme. Ma nimetan selle vahelekiillu iseloomustuses teda "erootiliselt" vahelekiilujaks, teda eraldades teistest" (4, lk 133–136).

Luiga enda kui kroonika tekstikatketõlkija ja analüüsija kohta võib öelda, et ta on äärmiselt meelevaldne. Sama 1208. a sõjakäigu kohta kirjutab ta, kuidas eestlased mitu päeva koristanud ja tules põletanud "kurbi korjuseid, mis lätlased ladunud hunnikusse". Siis seletab ta, et laastamisretkel ei saanud surnuid ühes kohas olla nii palju, et saaks neid koguda nii suurtesse hunnikutesse, et mitu päeva kuluks koristamiseks. Kuna Läti Henrik seesugust jõledust – surnute teotamist – ei tunne, on tegemist kiilundiga. Tegelikult pole Henriku tekstis laibakuhjadest sõnagi, vähimatki vihjet: "vaid korjates mitu päeva kokku ja põletades tules õnnetuid surnukehi, mis lätlased olid neile jätnud" (*sed tristia funera a Letthis sibi iniecta multis diebus colligentes et igne cremantes*) (3, XII, 6). Nii on teistegi Luiga osutatud kiilunditega – pole vähimatki põhjust pidada neid kiilunditeks.

Piibellik komme

Ühtlasi ei saa tütarlaste kohta käivat kirjeldust pidada kroonik Henriku kirja pandud spetsiaalselt Liivimaa sõjakombeks. Tegemist on Iisraeli rahvaste sõjakombega, mis on ristiinimeste pühas raamatus mitmes kirjakohas fikseeritud. Neljanda Moosese raamatu 31. peatüki 18. salm ütleb: "*Puellas autem et omnes foeminas virgines reservate vobis*" (Tütarlapsed aga ja kõik neitsist naisterahvad jätke endale). Eelmises, 17. salmis käsib Mooses Iisraeli lapsi, nagu Jehoo-va oli käskinud: "*Ergo cunctos interficite quidquid est generis masculini, etiam in parvulis: et mulieres, quae noverunt viros in coitu, jugulate*" (Niisiis tapke kõik, mis on meessoost, ka väetikeste hulgas, ja naised, kes on tunda saanud mehi ühtesaamisel, tapke.) *Jugulare*, muide, tähendab lihtsalt ja selgelt: kõri läbi lõikama.

Plastilisema ettekujutuse saamiseks olgu veel vastavad kirjakohad eestikeelse 1739. aasta piibli tõlkes: "17. Siis tapke nüüd ärra keik meeste-rahvast väetimate laste seast, ja keik naeste-rahvast kes mehhega ühte sanud meeste-rahwa jures maggades, tapke ka ärra. 18. Ja keik väetimid lapsed naeste-rahwa seast, mis ei olle tunnud meeste-rahwa jures-maggamist, jätke ennestele ellusse."

Henriku piiblitundmise taset arvestades on küll ilmne, et ta lihtsalt kasutab vastavaid kirjakohti oma kroonika teksti kokkupanemisel. Õeldu ei välista muidugi, et Liivimaalgi kristlased arvestasid piibli õpetusi ristiusu levitamise karmis praktikas.

Hea jumal, paha jumal

Teine kroonikakoht, mis tähelepanu köidab, on jutustus ühe Viru vanema Kirjavane (kroonika tekstis Kyriawan) ristimisest. Tema "palus meid, et talle antaks hea jumal, öeldes, et tal olevat seni olnud paha jumal; see mees oli nimelt kuni selle ajani olnud kogu oma tegevuses väga õnnetu. Kuid pärast seda kui ta oli meie poolt ristitud, sai ta väga õnnelikuks inimeseks, nagu ta hiljem meile tunnistas, ja ristimisega tuli kõik hea tema kätte. Nõnda siis me lubasime tema pealekäival palvel sealsamas talle armuliku jumala, kes annab talle siinses elus küllaldaselt ajalikku vara ja tulevi-

kus igavese elu. Ta uskus meid ja me katehhiseerisime teda kohe ja sõjateenistuse meister Rodolf seisis tema juures vaderiks" (3, XXIII, 7).

Omapärane, üpris ilmalik ja asjalik jutt: Kirjavane oli mures oma maise käekäigu pärast ja ristijad lubasidki esma-joones just "ajalikku vara" (*temporalia*). Henriku esituses, muide, on Kirjavane ju monoteist, ainujumala kummardaja: ta räägib oma pahast jumalast (*dicens se malum deum hactenus habuisse*), mitte jumalatest.

Anglosaksi paralleel

Jutustuse, mis Kirjavane lugu meelde tuletab, esitab õpetatud anglosaksi munga Beda Venerabilise (surnud 735. a) teos "Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum" (Anglite rahva kirikulugu). Kenti kuninga Edbaldi öde Ethelburga läks 625. aastal Northumbriasse, et abielluda selle riigi kuninga Edwiniga. (Inglismaal oli neil aegadel seitse anglite, sakside ja jüütide kuningriiki.) Printsessi saatis tema kaplan Paulinus, kes oli 601. a saadetud misjonärina Roomast Inglismaale. Paulinus agiteeris kuningas Edwinit ristiusku vastu võtma. Kuningas tahtis asja arutada esmalt oma nõukogus. Seal võttis esimesena sõna ülempreester (*primus pontificum*) Coifi. Ta kõneles: "Sina, kuningas, pane tähele, mis on see, mida meile nüüdsama jutlustatakse; mina aga tunnistan sulle kõige otsekohelemalt, mis ma olen kindlaks teinud, et sellel usul, mida me oleme siiasaadik omaks pidanud, pole üldse mingit väärtust, sellest pole mingit kasu. Sest mitte keegi sinu omadest ei ole meie jumalate austamisele agaramalt andunud kui mina, aga siiski on paljusid, kes on sinult saanud ulatuslikumaid armulikkuseavaldusi ja suuremaid autasusid kui mina ja kes jõuavad paremini edasi kõiges, mis nad ette ja kässile võtavad. Kui aga jumalatel midagi võimu oleks, siis nad oleksid tahtnud aidata pigem mind, kes on kandnud hoolt, et neid innukamalt teenida. Ja tuleb välja, et kui sa vaatad, et see, mida meile nüüd uut jutlustatakse, on parem ja kindlam, tõtakem seda ilma ühegi viivitusega vastu võtma" (5, lk 11–113). Ka see on äärmiselt materialistlik jutt. Hingeõnnistusele mõtlemisest pole siin hõngugi. Tasakaalustuseks on Bedal lisatud ühe teise aukandja filosoofilisem

mõtteavaldus. See võrdles inimese maist elu varblase kiire läbilennuga kuninga kojast, mille keskel põleb soojendav koldetuli, väljas aga on talvine raju vihma või lumega. Inimese elu on nagu põgus lennuhetk – mis oli enne või tuleb pärast, on täiesti teadmata. Kui uus õpetus toob midagi kindlamat, tuleks ta vastu võtta.

Coifi tahtis siis Paulinuse suust jumala kohta veel täpsemini kuulda saada. Pärast seda Coifi hüüdis: "Ma olen juba ammu aru saanud, et see, mida me austasime, ei ole midagi, sest tõepoolest, mida usinamalt ma selles tema kultuses tõde otsisin, seda vähem leidsin. Nüüd aga kuulutan avalikult, et selles jutluses helgib selgesti see tõde, mis suudab meile jagada elu, lunastuse ja igavese õndsuse ande. Sellepärast annan nõu, kuningas, et me otsekohe paneksime vande alla ja põlema templid ja altarid, mida me oleme ilma kasuta pühaks pidanud."

Nagu Kirjavane loos, on ka siin puhtutilitaristlikule usukäsitusele lisatud religioossuse viibe. Olgu lisatud, et kuningas Edwin võttiski ristiusu vastu.

Eestikeelses kultuuriruumis ei ole katoliku kirikukirjandus (pühakute elulood jms) hõlpsasti kättesaadav. Seepärast tuleb siinkohal piirduda paljalt paralleelile osutamise-ga. Ei saa näidata, kas kroonik Henrik on mingi teose vahendusel kasutanud Beda jutustust või on neil ühine allikas. Ei saa välistada sedagi võimalust, et tegemist võib hoopis olla juhusliku kokkulangevuse-ga.

Kirjandus

1. Bilkins, W. Die Spuren von Vulgata, Brevier und Missale in der Sprache von Heinrichs Chronicon Livoniae. Riga, 1928.
2. Heinrici Chronicon Livoniae. Editionis quam paraverant L. Arbusow (†) et A. Bauer textum denuo imprimendum curavit Albertus Bauer. Darmstadt, 1959.
3. Henriku Liivimaa kroonika. Tõlkinud R. Kleis, toim E. Tarvel. Tallinn, 1993.
4. Luiga, J. Läti Hendriku kroonika kriitika. Eesti Kirjandus, 1922, 4.
5. Venerabilis Baedae Historiam Ecclesiasticam Gentis Anglorum ... instruxit Carolus Plummer. Tomus prior prolegomena et textum continens. Oxonii, MDCCCXCVI.

Väike märgiatlas

Karl Kello

Muinas-Egiptuse mustpea Anubis, surmute valitseja.

Must karu, demonliku olendi ratsu.

Must kurat lendab luua seljas.

Nõia demonlikud abilised. Ka eesti kurat võib ilmuda musta jänesena.

VANA MUST

Must on surma, leina ja allilma värv. Must on see, mida hästi ei tunta; lisaks Mustale Surmale ka must minevik, must maagia, must kast, must auk. Ka maa on must, seega seostub must elu edasikandmiseks vajaliku maaemaliku pimedusega – Musta Madonna kultus elab kristiikus maailmas edasi tänase päevani. Vana must elab maa all ja on säilinud vanapagana paralleelnimetuse-na. Kurat on vanamust ja mustmees.

Must jumal

Algselt pidi Vana must olema must jumal, allilma isand, maajumal. Wiedemann kirjutabki, et *wana must* on kurat ja karu. Eks üks neist olegi allilma isand ise ja teine tema võrdkuju. Ühe setu loomiseloogi järgi olnudki Jumal ja Vanahalv vennad, "valge veli" ja "must veli" (4, lk 56).

Muinaspõhja tulehiid Surtr ('must') kaitseb maad leegitseva mõõgaga. Kaukaasia päikesejumal Sosryko on 'raudsilmne; must mees'. Soome must mees merest tapab kuldse kurikaga suure härja, kel sarved peavad pilvi ja pääsuke lendab päev otsa sarvede vahet. Must mees merest raiub samuti maailmapuu suure tamme, mis peitnud päeva paistmast ja kuu kumamast.

Rahvasuust on üles kirjutatud niisuguseid omapäraseid ütlemissid, et "musta tütar viiäs talsipühi mehele" või panevat must ise oma tütre pööripäeval mehele. Kui musta tütar saab mehele jõulu-aegu, siis väike must peaks sündima septembri lõpus, s.o sügisel pööripäeval, kui "pääväl käändäs mustõb puul pääle" (Rõuge; 1–5, 128). Musta nimetataksegi teinekord Mustaks Toomaks. Musta Tooma väljaajamine talvisel pööripäeval tähendab valgema aja saabumist, valguse võitu pimeduse üle.

Must mees

Must mees, must poiss ongi kuradiks ja allilma isandaks olemise kõrval pimeduse võrdkuju. Must mees läheb põõsa alla augustikuus, kui ööd muutuvad pimedaks – "pimeus võtab maad". "Vanad inimesed ütlesid, et jakobipäevast läheb must mees

põesasse. /---/ Must mees põesas on vari, mis õhtul põesa alla tuleb, kui juba päevad lühemaks ja ööd pikemaks lähvad" (Rapla).

Vene muinasjutuline must ratsamees mustal hobusel tähendab pimedat ööd. Must, valge ja punane ratsamees on Baba-Jagaa teenrid – pime öö, valge päev ja punane päikseke.

Must mees on mustlanegi. Kohalikud rahvad pidasid mustlasi vaarao lasteks. Lätlastele tähendab unes mustlast näha tulekahjut, Lätis käivad mustlased jõuluõöl perest peresse. Eestis nimetatakse mustameheks mardiisa ehk vanamarti, kes tuleb külla mardiõhtul. Mardid tõmmanud tahmaga silmnäo üleni mustaks (Valjala), vrd ka Tallinna Mustpead.

Must Madonna

Must Madonna on Poola kaitsejanna, asub Jasna Gora kloostri ja tõmbab palju ristirahvast ligi. Musta Madonna kultus on levinud üle maailma, kõrgpunkt olnud ca 800 Lõuna-Prantsusmaal. Must Madonna on maagilise väe allikas, tema imettegevad kujud aitavad eriti abielu, seksuaalsuse, viljakuse asjus ning sünnitusvalude vähendamisel. Musta Madonna müsteeriumile pole öieti seletust (2, lk 162–164). Igal juhul peaks see olema vanem kui Neitsi Maarja kultus. Mustadena kujutati paganlike emajumalusi, maajumalannat. Soome loitsude must neitsi on loojaneitsi, külvab puud ja maid, oskab käsitseda tuld ja võtab ära tulevaevusi. Musta neitsi juuksekarvast kasvab ilmapuu tamm.

Must loom

Mustad loomad, näiteks härg, on algselt olnud maajumala võrdkuju. Maajumal aitas mehele saada ja tegi sümbolsest lapsedki valmis: "Tütrukud peavad see hommuku (maarahommikul) musta härja munna katsma, siis saavad see uasta mehele ja kui oma talus sihukest härja põle, siis piab sinna minema, kus on" (Kursi).

Kui must vasikas jaaniõöl katlas tervenisti ära keeta ja leida selle luude-kontide seast üles teatud luu, teeb see kandja nähtamatuks (Läti).

Must siga ahjus tähendab kustunud tuld. Muinasegiptlastel pimestanud must siga taevasilma päikese. Kohutava musta kuldil jahist tehakse juttu kreeka, keldi, india mütoloogias. Meil roninud kord suur must emis kröbinal mööda reheseina üles (Märjamaa; 4, lk 121) – kurat, kes muu.

Must kass on kuradi võrdkuju ning nõia kaaslane. "Õpetus, kuidas inimene kõik võib saada, mis tema tahab. Võta jõulu-laupäeva öösi must kass kinni, pane teda elusalt katlasse ja keeda teda seal niikaua, kui temast luud järele jäävad, millede hulgas kaks iseäranis tähtsad on: üks on hargisarnane, aga teine konksusarnane. Kui sa nüüd midagi tahad, siis tõmba seda asja konksuga – ta on sinu; ei taha sa midagi, lükka hargiga – ta on kadunud" (Valga; 1–7, 270).

"Ka on mõnes kohas kombeks põletada jõulupühade laupäeva, uueaasta laupäeva ja kolmekuningalaupäeva öösel tuld. /---/ Kord jäetud ühes talus tuli põletamata. Peremees näinud öösel, must kass tulnud, küünal käes, ja pannud maja põlema. (Hädemeeste).

Must kivi

Meka suure mošee õuel asuva Kaaba 'kuup' sein on müüritud must kivi, tõenäoliselt meteoriid. Iga täiskasvanud moslemi aukohus on käia seitse korda ümber Kaaba ja suudelda Musta Kivi.

Üks Rooma keiser võttis 218 eKr endale Süüria päikesejumala Elagabaluse nime ja tema ülepreestri ameti. Elagabaluse sümbol oli kooniline must kivi, mis olevat taevast alla kukkunud.

Must päike

Mütoloogiliselt on must päike täiesti võimalik asi, kujutus sellest esineb paljudel rahvastel. Must päike on öine päike, maalune päike, varjutuseaegne päike. Kohalikus mütoloogias on tegemist tahmunud päikese puhastamise ja päikese pesemisega. Must päike on ka hukkuv päike: "Päike on must, merre vaob maa, / kaovad taeva laelt heledad tähed, / kägistab tuli elude toitjat (= tulehunnid neelab päikese), / kuumusetomu kerkib kõrgele taevasse" (Vanem Edda).

Must kui mutt

Mutt on must ja elab maajumala kombel maa all. "Meil oli jõulu ajal alati see käsk, et ära kraami lauda, et Önnistegija tulep sööma. Korra tuli mutt saina viire alt sisse.

Meie tahtsime maha lüüa, aga isa keelas: "Ära puutu – tuu om pühä vaim." Nii nägime kõik pühä vaimu ära" (Otepää). Indo-eurooplastest naabritel seostub mutt (läti leedu *kurmis*, vene *krot*) otseselt allilma isanda nostraatilise nimevalemiga *k.r+t. Läti mutt ennustab surma ette ja külvab pimedust. Mutituhk on Lätis tõhus ravivahend, veretult muti tapnud käega silitamine ravib aga lehmahaigusi ja soodustab hobuste edenemist. Meil teatakse, et "Kui enne jüripäeva muti kätte saad, võta nahk tal seljast ära, hõeru sellega hobused tubliste ära, siis seisavad kõik aasta otsa hobused rammusad" (Torma).

Kreeka tervistusjumal Asklepios, Apoloni poeg, tähendab tõlkes 'pimerott, mutt'. Mutt on pime, heategelik raviloom (3, lk 139–140). Asklepios suutnud surnu ellu äratada, mis allilma isanda võimuses. Mutt vägi ravib meilgi: "Kui kennigi inimene enne jüripäeva peon kolm mütäst äräde kuulets, sis saave kik haiguse sel aastel terves, midä sii inimee oma käege käes, olgu nikestse või ruus" (Karksi).

Must auk

Must lagi on meie toal ja meie ajal ka, kirjutas Juhan Liiv, pidades eesti rahva pimedat orjaööd silmas. Mustas kastis peitub varjatud võimalusi. Maailmakõiksuses hulgub ringi mustmiljon musta auku. Ka otse meie Galaktika keskmes asuvat tohutu must auk. Kunagi kaob sinna Päike ja kogu Galaktika. Teel oleme kõik me. Kihutama kohutava kiirusega musta augu poole. Õnneks on sinna pikk tee.

Kirjandus

1. Eesti rahvakalender. 1.–7. Tallinn, 1970–1995.
2. Koivunen, H. Madonna ja huora. Helsinki, 1996.
3. Puhvel, J. Võrdlev mütoloogia. Tartu, 1996.
4. Valk, Ü. Allilma isand: kuradi ilmumiskujud eesti rahvausus. Tartu, 1998.

Musta kuldil jaht Muinas-Kreekas.

Nõia veeproov, kurat on kohal musta emisena, 1613 (Valk, lk 122).

Imettegev Must Madonna, ca 1100, Montserrat, Hispaania.

Must päike.

HARIDUS

Education No. 5, 2004

Journal for Estonian Educational Publications

The central theme of this issue is the support museums can offer for pedagogy. In some countries there is a special branch of education, locally called museology. Learning in museums can offer various emotional experience as in any other field of informal education. Learning can be fun but not all learning can be considered and arranged as light entertainment. The responsibility of pedagogues working in museums is really great, but they can use very limited time. When teachers at schools have 12 years for developing interest in a particular subject, specialists in museums have to do the same within an hour or two.

Virve Tuubel. A museum – a good partner for schools.

The task of all museums is to support learning and develop comprehension of values. Museums have to explain and educate. There are about 250 museums in Estonia with 20 full time pedagogues available for schools. Discussions about the role of museums in Estonian education is absolutely necessary and timely. The role of museums supporting learning is increasing all over the world. Lessons carried out in museums must have clear aims and be activity based. Active use of all senses can guarantee expected results. Exhibits in museums can offer emotional experience, but they can also be used as didactic materials for acquisition of new knowledge. Accordingly, museums can create additional learning environments for students of different schools.

Anu Purre. Education in Estonian Art Museum. The education centre at the Estonian Art Museum is preparing for opening a new building, which can offer more opportunities for different target groups. The present activities at the museum can be classified as long- and short-term programs. The long-term programs are based on the main exposition, for which special worksheets and workbooks are prepared. They can be adjusted for different target groups. The learners who have come to the lesson, can participate in it according to its particular theme; they also get a workbook with practical tasks and recommendations for further reading. If you rush through the museum with no time to observe the exhibits carefully, it actually means you have not been there at all.

Ene Luka. About history of culture, local history studies and young guides. In the times of the Soviets we had to speak about our past from the point of a different ideology, which did not allow to analyse objectively our recent past. However, local history studies for developing Soviet patrio-

tism, enabled us to offer our students of those days a part of the history they have been deprived of. Ene Luka is of the opinion that a big part of earlier extra-curricular activities have disappeared and the activities of young guides deserves special recognition in present conditions of identity crisis.

Aksel Kirch. Integration problems of Estonia and the EU.

There is a bitter social conflict in Latvia on the issues of the language of instruction at Russian-medium schools. Aksel Kirch, a sociologist, asks, whether we could achieve the same change in Estonian Russian-medium schools by careful planning and rational implementation or not. The manifested aim of Estonia is not to change the identity of non-native population, which actually means reinforcement of ethnic barriers. Actually, developments in Estonia should be dedicated to change of identity, as in conditions of a new EU member state a new identity, and that of ethnic-cultural character has to be obtained. In this process Russian cultural background hopefully becomes enriched by Estonian and European cultural elements and results in a multicultural identity, in which political dimension of the EU will be constantly gaining ground.

Kalev Kalkun. A school in the midst of a village. Memories of work as a headmaster in a school situated in an old manor in South Estonia in 1992–2000. In this story all developments of Estonian education are reflected.

Heino Rannap. Today, 100 years ago. What happened in Estonian education in May 1904?

Enn Tarvel. On the motives of the Livonian Chronicle. The Livonian Chronicle of Henry the Lett can be considered the most outstanding medieval piece of literature and the most reliable source of history of Estonia in the XIII century. Many researchers have analysed its text and historical validity, but when rereading it, one can always discover something new and come across intriguing thoughts.

Karl Kello. A small sign atlas. Black colour as a special sign for death, sorrow and the world of the dead. The cult of the Black Madonna has survived in the Christian world up to the present day.

Toimetuse. Vastutav toimetaja Tiia Penjam. Toimetajad Raivo Juurak ja Karl Kello. Fotod Raivo Juurak. Turundusjuht Priit Penjam. Toimetuse aadress: Voorimehe 9, 10146 Tallinn. E-post: haridus@opleht.ee. Internetiaadress: http://haridus.opleht.ee. Telefonid: 646 4019, 644 0528, 644 0587. Väljaandja: Perioodika AS, Voorimehe 9, 10146 Tallinn, tel 644 5767. Trükkikoda: Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, Laki 26, Tallinn. Trükkimisele antud 30.04.04. Praaeksemplarid vahetab välja Tallinna Raamatutrükikoja OÜ, tel 650 9990. © Perioodika AS "Haridus" 2004. Tellimishind aastaks 149 kr. Üksikmüügi hind 18 kr. Tellimisindeks 78189.

Arenguprogrammide Keskus EMI-ECO

Peterburi tee 46-111, 11415 Tallinn. Tel 613 9709.
Faks 613 9708, emieco@emieco.ee, www.emieco.ee.

Juhtimiskursus koolidirektoritele

(koolitusluba H 2489, kursus nr 284 HTM-i täienduskoolituse registris).

Koolituse aeg: august 2004 – aprill 2005 (240 tundi)

Hind 18 500 krooni (I semester 9500 kr, II semester 9000 kr).

Juhtimiskursus õppealajuhatajatele

(koolitusluba HM 2489, kursus nr 315 HTM-i täienduskoolituse registris).

Koolituse aeg: september 2004 – märts 2005 (160 tundi).

Hind 12 900 krooni (I semester 7000 kr, II semester 5900 kr).

NB! Registreerimisel enne 23. juunit 5% allahindlus.

EESTI RAHVA MUUSEUM

EESTI RAHVA MUUSEUMI POOLT RIIKLIKU ÕPPEKAVA
TOETAVAD PROGRAMMID JA ÕPPEMATERJALID

MUSEUMITUNNID

■ **“REHETARE LAPSED”** 1. ja 2. kooliastmele koos töövihikuga (soovi korral rollimängudega), kus tutvutakse järgmiste teemadega: pere ja kodu; talutööd, meeste ja naiste tööd; rõivad, toit ja rahvakalender.

■ **“KIRJU-MIRJU VÄRVIMAAILM”**, koos töövihikuga. Mõeldud eeskätt muukeelsete koolide 1. ja 2. kooliastmele. Tutvustatakse värvide tähendust eesti rahvakultuuris ja värvisõnade moodustumist. Valmis Euroopa Liidu toetusel.

■ **“POISTELE PUUDEST JA PUIDUST”** 1. ja 2. kooliastmele koos töölehega, tutvustab metsa, puude ja puukäsitöö tähendust eestlaste elus.

■ **“MEIE KODU ON EESTIS”**, koos õpik-töövihikuga. Mõeldud eeskätt muukeelse kooli 2. kooliastmele eesti keele, koduloo ja ajalookursuse juurde. Teemad: eestlaste kodu ja pere, perekondlikud ja rahvakalendritähtpäevad ning riigipühad. Valmis Euroopa Liidu toetusel.

■ Õppematerjal **“EESTI RAHVAKULTUUR 19. SAJANDIL”**. Sobib kasutada lisamaterjalina ajaloo õpetamisel.

Programmi hind: 10.- õpilane,
grupp saavad õpetajad tasuta.
Töövihik igale osalejale ja
juhend õpetajale tasuta.
Info ja registreerimine
tel. 742 1311 või giidid@erm.ee
Lisainfo www.erm.ee

Kohtumiseni Eesti Rahva Muuseumi näitusemajas!
J. Kuperjanovi 9, Tartu avatud K-P 11-18

Parl. rmtl.

Ameerika saatkond kutsub õpetajaid ja koolijuhte kandideerima Eesti ja Ameerika õpetajate vahetusprogrammile 2005/2006. õppeaastal

Õpetajate vahetus kestab ühe akadeemilise aasta, koolijuhtide programm aga kuus nädalat Eestis ja kuus nädalat USA-s.

Kandidaadil peab olema:

- hea inglise keele oskus, mis võimaldab õpetada oma ainet inglise keeles (inglise keele test sooritatakse saatkonnas),
- Eesti kodakondsus,
- akadeemiline kõrgharidus,
- vähemalt kolm aastat pedagoogilist töökogemust ja täiskoormusega koht üldharidus- või kutseõppeasutuses,
- kooli juhtkonna või kohaliku omavalitsuse nõusolek vahetusprogrammis osalemiseks ja luba palgaliseks puhkuseks,
- hea kohanemisvõime ja tugev tervis.

Vahetusprogrammi õnnestumiseks on vajalik nii kooli juhtkonna kui kaasõpetajate toetus. Lisakulutusi programmis osalemine koolile ei too, kuna vahetusõpetaja või koolijuhi sõidukulud tasub Fulbright'i programm ja nii eesti kui ka ameerika pedagoog säilitavad oma kodumaal makstava palga. Eesti osalejatele maksab Fulbright'i programm elamiskulude katteks stipendiumi.

Avaldusi ootame 19. novembriks aadressil

"Fulbright Teacher", Ameerika saatkond, Kentmanni 20, 15099 Tallinn.

Avalduse vormi ja lisainfot leiab saatkonna kodulehelt aadressil <http://www.usemb.ee> (Fulbright/Teachers and Administrators).

Kandidaatidega vesteldakse detsembri esimesel nädalal.

Lisateavet ettevalmistusest vahetusprogrammiks saab küsida telefonil 668 8158 või e-posti teel vitsutt@state.gov (Tiiu Vitsut).

HIND 18.-

9 770235 914014